

Evaluatie Kunstenaar Start

Onderzoek naar de effecten van de
subsidieregeling

Colofon

Evaluatie Kunstenaar Start Onderzoek naar de effecten van de subsidieregeling

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van:

Auteurs

HTH Research
Hans Mariën, Henk Vinken, Bo Broers

Met dank aan

Mondriaan Fonds
Duygu Wijnen, Wouter Koelman, Carmen Muskee

Dialogic
Wazir Sahebal, Arthur Vankan

Foto voorkant

© Werk van Floor Martens, gehonoreerde aanvraag Kunstenaar Start, via de website van Mondriaan Fonds

Datum

Tilburg, april 2025

© 2025, HTH Research

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij HTH Research. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van HTH Research.

Meer informatie? www.hth-research.nl

Inhoudsopgave

Colofon.....	2
Inhoudsopgave	3
1. Inleiding	4
1.1 Leeswijzer.....	5
2. Onderzoeksopzet.....	6
2.1 Methoden van onderzoek.....	6
3. Overige subsidieaanvragen van aanvragers Kunstenaar Start	8
3.1 Overige aanvragen bij het Fonds van aanvragers Kunstenaar Start	8
4. Arbeidsmarktpositie van aanvragers Kunstenaar Start	13
4.1 Sociaaleconomische categorie van aanvragers Kunstenaar Start	13
4.2 Sector waarin aanvragers Kunstenaar Start werkzaam zijn.....	14
4.3 Persoonlijk jaarinkomen van aanvragers Kunstenaar Start.....	16
4.4 Sociaaleconomische categorie, sector én persoonlijk inkomen	17
5. Zichtbaarheid in het beeldend kunstcircuit van aanvragers Kunstenaar Start	19
5.1 Overzicht en selectie overige administratieve data	19
5.2 DZN-Instellingen voor hedendaagse beeldende kunst	19
5.3 NGA-Galleries	21
5.4 Museumaanwinsten	22
5.5 Kunstprijzen	22
5.6 Kunstbeurzen.....	23
5.7 Bedrijfscollecties	23
5.8 Opdrachten percentageregeling beeldende kunst.....	24
6. Conclusie	26
Bijlage 1: Clustering regelingen van het Fonds	29
Bijlage 2: Honoreringspercentage regelingen van het Fonds	31
Bijlage 3: Aanvraag Kunstenaar Start per 5-jaarsperiode versus overige aanvragen	32
Bijlage 4: Kunstprijzen, kunstbeurzen en bedrijfscollecties	33

1. Inleiding

Het Mondriaan Fonds (hierna: het Fonds) heeft de onderzoekers van HTH Research verzocht om een onderzoek uit te voeren naar de impact en de effecten van de regeling Kunstenaar Start. Met Kunstenaar Start stimuleert het Fonds de artistieke en de zakelijke ontwikkeling van startende beeldend kunstenaars.

De regeling is bedoeld voor beeldend kunstenaars die minimaal één tot maximaal vier jaar professioneel werkzaam zijn. Men kan de bijdrage gebruiken voor het ontwikkelen van de eigen 'kunstpraktijk'. Bijvoorbeeld voor het maken van werk, onderzoek, experiment of de aanschaf van materiaal en apparatuur, of het werken aan een opdracht of deelname aan tentoonstellingen en manifestaties in binnen- en buitenland. De bijdrage is momenteel een bedrag van €22.000 voor 12 maanden.¹

De startsubsidies op individueel niveau bestaan inmiddels ruim 30 jaar. De eerste vorm hiervan, het startstipendium, bestaat sinds 1994. In 1999 is de betekenis van deze startstipendia onderzocht.² Toen ging het om het krijgen van empirisch inzicht in wat het voor de inkomens- en reputatievorm van beeldend kunstenaars betekent om een startstipendium te krijgen. Er zijn ruim 25 jaar verstreken en nu bestaat de kans om ontwikkelingen op lange termijn te volgen. Ook hebben we nu de mogelijkheid om in te gaan op de arbeidsmarktpositie in brede zin (binnen en buiten de kunsten) van zowel aanvragers die een honorering hebben gehad of die zijn afgewezen voor een startsubsidie.

De uitkomsten van het onderzoek wil het Fonds onder andere gebruiken om toekomstig beleid bij te stellen. Het onderzoek moet zicht geven op de rol die het wel of niet ontvangen van de bijdrage speelde voor het kunstenaarschap en beoogt in beeld te brengen waar kansen liggen voor de doorontwikkeling van de regeling.

Via drie deelprojecten is kwantitatief onderzoek gedaan naar kunstenaars die de regeling Kunstenaar Start en eerdere vergelijkbare startersregelingen (hierna: Kunstenaar Start) aanvroegen in de periode 1994 tot en met 2023. Per deelproject ontstaat een beeld van de effecten van de regeling Kunstenaar Start. Op verschillende thema's vergelijken we telkens beeldend kunstenaars met minimaal een gehonoreerde aanvraag en kunstenaars met uitsluitend afgewezen aanvragen.

¹ <https://www.mondriaanfonds.nl/subsidie-aanvragen/regelingen/kunstenaar-start>

² Zie Senders, H., H. Vinken & M. Wiekraad (1999). Opbrengsten van startstipendia. Tilburg: IVA Tilburg. Zie voor een bredere analyse van het subsidiestelsel in de beeldende kunsten IJdens, T., W. de Nooy & A. Vloet (2007). Het landelijke subsidiestelsel voor beeldende kunst 1984-2005: bereik, structuur en doorstroming. Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies. Voor recente cijfers over de beeldende kunstsector en beeldend kunstenaars zie Vinken, H., H. Mariën, B. Broers, E.H. Fuchs & H.M. Booij (2025). De Collectieve Selfie 2025. Tilburg/Utrecht: HTH Research/Berenschot.

1.1 Leeswijzer

Na een beschrijving van de onderzoeksopzet in hoofdstuk 2, wordt in respectievelijk hoofdstuk 3 tot en met 5 verslag gedaan van de drie deelprojecten. Hoofdstuk 6 vat één en ander samen in enkele (hoofd)conclusies.

2. Onderzoeksopzet

De evaluatie van de regeling Kunstenaar Start beoogt een antwoord te geven op onderstaande hoofdvraag:

Wat betekent het wel of niet ontvangen van de regeling Kunstenaar Start voor de artistieke en professionele ontwikkeling van beeldend kunstenaars en sluit die betekenis aan bij het doel van de regeling(en)?

Daarbij zijn de volgende deelvragen en onderzoeksmethoden geformuleerd:

1. In hoeverre heeft het gehonoreerd of afgewezen worden voor de regeling Kunstenaar Start effect op honoreringen van latere aanvragen bij het Fonds, zoals aanvragen voor Kunstenaar Basis of Kunstenaar Project?

Methode: kwantitatief onderzoek met administratieve data van het Fonds

2. Wat is de huidige arbeidsmarktpositie van gehonoreerde en afgewezen kunstenaars van de regeling Kunstenaar Start?

Methode: kwantitatief onderzoek met CBS microdata.

3. Komen gehonoreerde kunstenaars meer voor in het beeldende kunstcircuit (exposities, presentaties, opdrachten en collecties van beeldende kunst) dan afgewezen kunstenaars?

Methode: kwantitatief onderzoek van aanvullende administratieve data van buiten het Fonds.

2.1 Methoden van onderzoek

In paragraaf 2.1 lichten we de verschillende methoden van onderzoek verder toe.

Analyse data van het Fonds

Van het Fonds zijn gegevens ontvangen van alle ruim 22.000 aanvragen van aanvragers die tenminste één aanvraag deden voor Kunstenaar Start in de periode 1994-2023. Deze aanvragen zijn in overleg met het Fonds geclusterd in zes typen (bijlage 1):

1. Kunstenaar Start (en voorgangers)
2. Kunstenaar Basis (en voorgangers)
3. Kunstenaar Project (en voorgangers)
4. Ateliers
5. Werkbeurs
6. Overige aanvragen

In eerste instantie is een overzicht gemaakt op het niveau van de aanvragen, en meer specifiek van aanvragen Kunstenaar Start. Daarna is data geaggregeerd naar persoonsniveau en zijn analyses gemaakt op het niveau van de aanvrager.

Analyse CBS microdata

Data van het Fonds van alle aanvragers van Kunstenaar Start in de periode 1994-2023 is op persoonsniveau gekoppeld aan microdatabestanden van het CBS via het BSN-nummer van de aanvrager. Van de aanvragers is (per geclusterde aanvraagperiode) een analyse gemaakt van de arbeidsmarktpositie in 2023.

Tabel 1: Arbeidsmarktpositie 2023 naar geclusterde periode van aanvraag Kunstenaar Start.

Periode van aanvraag	Arbeidsmarktpositie 2023
1994-1998	26-30 jaar na aanvraag
1999-2003	20-25 jaar na aanvraag
2004-2008	16-20 jaar na aanvraag
2009-2013	11-15 jaar na aanvraag
2014-2018	6-10 jaar na aanvraag
2019-2023	1-5 jaar na aanvraag

Om een beeld te krijgen van de arbeidsmarktpositie is gekeken naar de sociaaleconomische categorie van de aanvrager (werknemer, zelfstandige, uitkering, overig), de sector waarin aanvragers werkzaam zijn (al dan niet in de creatieve sector) en het persoonlijke (jaar)inkomen van de aanvrager.

Analyse administratieve data van buiten het Fonds

We zijn op zoek gegaan naar zo gedetailleerd mogelijke kunstenaarsdata die te traceren zijn bij verschillende organisaties buiten het Fonds. Het gaat om gegevens over kunstenaars met werk in galeries aangesloten bij de Nederlandse Galerie Associatie (NGA), over kunstenaars betrokken bij hedendaagse beeldende kunstinstellingen aangesloten bij De Zaak Nu, over kunstenaars die genoemd worden bij de museumaanwinsten van de grotere musea, data over beeldende kunstprijzen en kunstbeurzen, gegevens over kunstenaars die werken aan opdrachten van het Rijksvastgoedbedrijf (percentageregeling) en over kunstenaars die werk hebben in kunstcollecties bij de grotere ziekenhuizen (bijvoorbeeld UMC) en grote bedrijven (bijvoorbeeld ABN Amro).

Deze gegevens zijn gekoppeld aan de administratieve data van het Fonds. Zo komen we te weten hoeveel aanvragers van Kunstenaar Start met werk (en/of met presentaties, optredens of andere activiteiten) betrokken zijn bij welke beeldende kunstorganisaties, -prijzen, -beurzen en/of -collecties. In een aantal gevallen hebben we data vanaf 1994 tot en met 2024 (soms zelfs 2025).

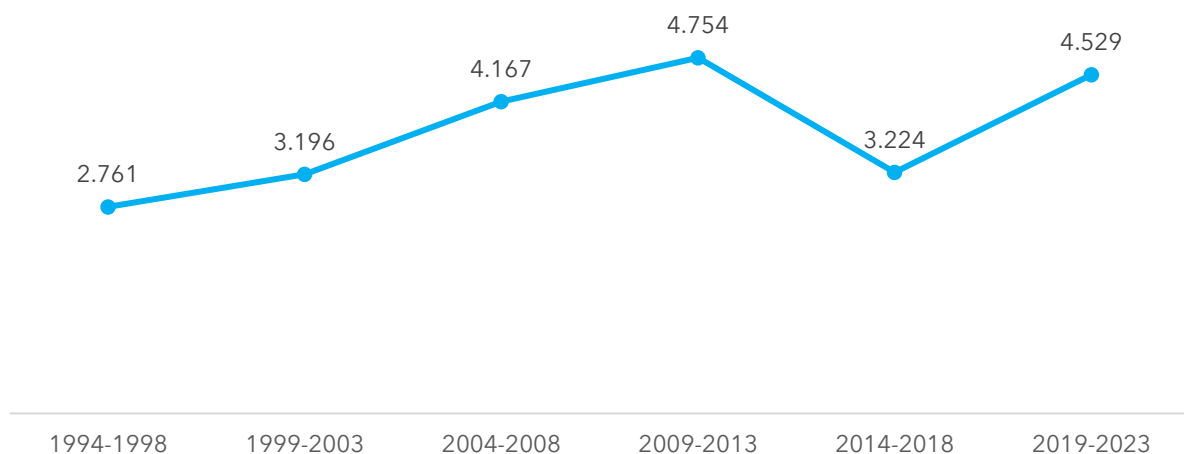
3. Overige subsidieaanvragen van aanvragers Kunstenaar Start

In dit hoofdstuk krijgen we via de administratieve data van het Fonds inzicht in alle aanvragen van personen die ten minste ook een aanvraag deden voor Kunstenaar Start. Het betreft aanvragen voor alle overige subsidieregelingen die zijn geclusterd in zes categorieën, namelijk Kunstenaar Start, Kunstenaar Basis, Kunstenaar Project, Ateliers, Werkbeurs en Overige subsidies. In bijlage 1 is aangegeven welk type aanvraag tot welk cluster is gerekend.

3.1 Overige aanvragen bij het Fonds van aanvragers Kunstenaar Start

In de periode 1994-2023 ontving het Fonds in totaal ruim 22.600 aanvragen van personen die ook een aanvraag voor Kunstenaar Start indienden. Het totaal aantal aanvragen groeit met de jaren gestaag, met een periode van daling in 2014-2018. In de periode 2019-2023 stijgt het totaal aantal aanvragen weer naar het niveau van voor de 'dipjaren'.

Figuur 2: Totaal aantal aanvragen door personen die ten minste Kunstenaar Start aanvroegen.

De regeling Kunstenaar Start kent door de jaren heen verschillende vormen en benamingen.³ Naast de aanvragen voor de regeling Kunstenaar Start wordt door aanvragers van Kunstenaar Start de regeling Ateliers het meest aangevraagd in de periode 1994-2023 (tabel 3). Kunstenaar Basis en Kunstenaar Project worden in de gehele periode iets minder vaak aangevraagd (respectievelijk 3.458 en 3.701 aanvragen). Aanvragers van de regeling Kunstenaar Start vroegen het minst vaak (479 keer) een Werkbeurs aan bij het Fonds.

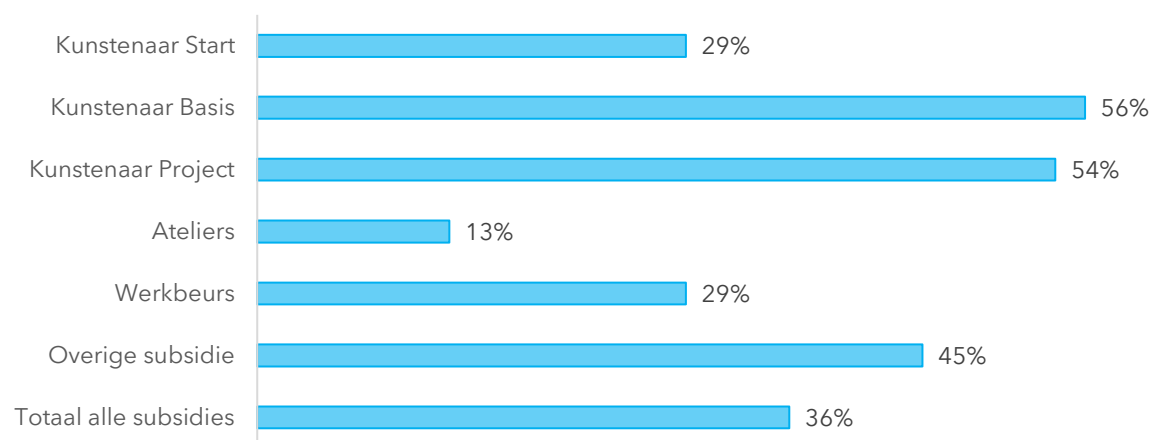
³ Stimuleringsubsidies, Startstipendium, Werkbijdrage Jong Talent en Kunstenaar Start.

Tabel 3: Geclusterde subsidieaanvragen door aanvragers Kunstenaar Start naar jaar van aanvraag.

Type aanvraag	Jaar van aanvraag						Totaal
	1994-1998	1999-2003	2004-2008	2009-2013	2014-2018	2019-2023	
Kunstenaar Start	2.103	1.500	1.619	1.314	694	1.011	8.241
Kunstenaar Basis	292	684	832	685	444	521	3.458
Kunstenaar Project	83	279	717	1.142	604	876	3.701
Ateliers	95	319	613	1.088	1.119	843	4.077
Werkbeurs	127	311	40	1	0	0	479
Overige subsidie	61	103	346	524	363	1.278	2.675
Totaal	2.761	3.196	4.167	4.754	3.224	4.529	22.631

Van alle ruim 22.600 aanvragen in de periode 1994-2023 is iets meer dan een derde gehonoreerd. Dit komt neer op in totaal ruim 8.000 gehonoreerde aanvragen. Aanvragen voor de regelingen Kunstenaar Basis en Kunstenaar Project worden in de grootste mate gehonoreerd, namelijk meer dan de helft van de aanvragen in de totale periode (respectievelijk 56% en 54%), gevolgd door Kunstenaar Start en Werkbeurs (beiden 29%). De (geclusterde) subsidieregeling 'Ateliers' kent over de gehele periode het laagste honoreringspercentage (13%)

Figuur 4: Honoreringspercentage per regeling in de totale periode 1994-2023 door aanvragers van Kunstenaar Start.

Over de jaren zien we met name in de laatste jaren 2019-2023 een stijging in het honoreringspercentage van alle subsidies (bijlage 2). Met name de regeling Kunstenaar Project kent een flinke stijging van het percentage gehonoreerde aanvragen tussen 1994 en 2023. Zoomen we in op Kunstenaar Start, dan zien we over de jaren heen een opvallende stijging in het honoreringspercentage vanaf 2014: in de periode 2009-2013 werd 22% van de aanvragen voor Kunstenaar Start gehonoreerd, vanaf 2014 stijgt dit percentage naar 49% voor aanvragen in de jaren 2014-2018 en naar 46% in de jaren 2019-2023.

Het gemiddelde subsidiebedrag van de gehonoreerde aanvragen Kunstenaar Start is €17.218. In de jaren 2019-2023 is het gemiddelde subsidiebedrag €20.203 een stijging van bijna 28% ten opzichte van de eerste periode (1994-1998), die wordt veroorzaakt door een inflatiecorrectie op de regeling.

Het is mogelijk om meerdere keren een aanvraag te doen als je wordt afgewezen, maar een aanvrager kan de regeling Kunstenaar Start slechts één keer gehonoreerd krijgen.⁴ De ruim 8.200 aanvragen van Kunstenaar Start zijn gedaan door 6.289 personen. 2.104 personen hebben (minimaal 1) aanvraag van Kunstenaar Start gehonoreerd gekregen. Bij 4.185 personen werden (alle) aanvragen van Kunstenaar Start afgewezen.

Personen met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start doen in (veel) grotere mate ook aanvragen voor andere subsidies bij het Fonds dan aanvragers die afgewezen zijn voor Kunstenaar Start: bijna driekwart (73%) van de aanvragers die een honorering kregen voor Kunstenaar Start doet ook een aanvraag voor een andere subsidie. Dat is twee keer zoveel als de afgewezen aanvragers: van de personen met een afgewezen aanvraag voor Kunstenaar Start doet 37% een aanvraag voor een andere subsidie.

Tabel 5: Aantal personen met een aanvraag Kunstenaar Start versus andere subsidieaanvragen.

	Aanvraag andere subsidieregeling in periode 1994-2023						
	Andere aanvraag totaal	Kunstenaar Basis	Kunstenaar Project	Ateliers	Werkbeurs	Overig	Totaal
Gehonoreerde aanvraag Kunstenaar Start	1.533	866	921	808	177	836	2.104
	73%	41%	44%	38%	8%	40%	100%
Afgewezen aanvraag Kunstenaar Start*	1.567	720	748	561	152	618	4.185
	37%	17%	18%	13%	4%	15%	100%

* Uitsluitend 1 of meerdere afgewezen aanvragen voor Kunstenaar Start dus niet in combinatie met een gehonoreerde aanvraag.

Aanvragers met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start krijgen ook in (veel) grotere mate aanvragen voor andere subsidieregelingen bij het Fonds gehonoreerd dan aanvragers met enkel afgewezen aanvragen voor Kunstenaar Start. Meer dan de helft (52%) van de gehonoreerde aanvragers van Kunstenaar Start heeft ook een honorering gekregen voor een aanvraag van een andere subsidieregeling, tegenover slechts 15% van de aanvragers die voor Kunstenaar Start zijn afgewezen.

Kijken we naar de specifieke (geclusterde) subsidieregelingen, dan geldt steeds hetzelfde beeld: Aanvragers met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start krijgen in (veel) grotere mate een honorering voor een andere subsidieregeling dan aanvragers met (uitsluitend) een afgewezen aanvraag voor Kunstenaar Start. Bij de regeling Ateliers is het verschil tussen gehonoreerde Kunstenaar Start en afgewezen Kunstenaar Start het grootst: personen met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start krijgen zes keer zo vaak ook

⁴ Dit geldt voor de huidige regeling Kunstenaar Start. In de eerdere vormen van de regeling werden wel meerdere aanvragen per persoon gehonoreerd.

een aanvraag voor Ateliers gehonoreerd dan aanvragers met een enkel afgewezen aanvragen voor Kunstenaar Start. Bij de regeling Werkbeurs dit verschil het minst groot.

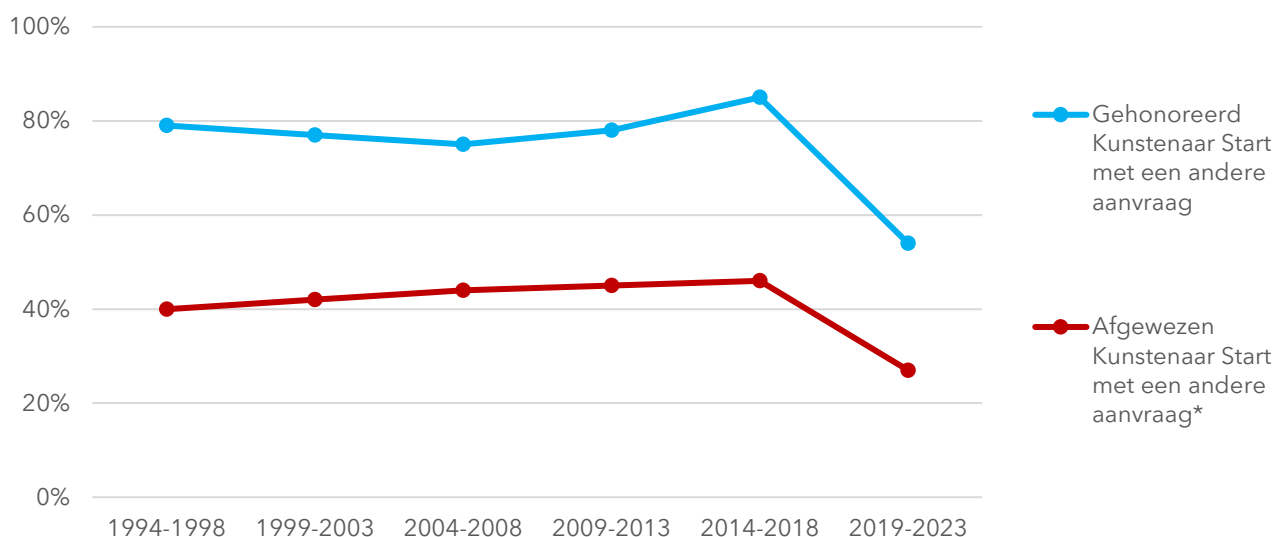
Tabel 6: Aantal personen met aanvraag Kunstenaar Start versus andere gehonoreerde subsidieaanvragen.

	Andere gehonoreerde aanvraag in periode 1994-2023						
	Andere aanvraag totaal	Kunste-naar Basis	Kunste-naar Project	Ateliers	Werk-beurs	Overig	Totaal
Gehonoreerde aanvraag Kunstenaar Start	1.104	667	651	254	76	536	2.104
	52%	32%	31%	12%	4%	25%	100%
Afgewezen aanvraag Kunstenaar Start*	612	361	274	88	30	230	4.185
	15%	9%	7%	2%	1%	5%	100%

* Uitsluitend 1 of meerdere afgewezen aanvragen voor Kunstenaar Start dus niet in combinatie met een gehonoreerde aanvraag.

Zoomen we in op verschillende 5-jaarsperiodes, dan zien we steeds hetzelfde beeld: aanvragers met een honorering van Kunstenaar Start vragen vaker een andere subsidie aan bij het Fonds (figuur 7). Daarbij geldt ook voor iedere 5-jaarsperiode dat de personen die een aanvraag voor Kunstenaar Start kregen gehonoreerd in grotere mate een andere aanvraag kregen gehonoreerd. De daling voor de periode 2019-2023 wordt veroorzaakt door het feit dat aanvragers Kunstenaar Start met name circa 5 tot 10 jaar later een andere aanvraag doen bij het Fonds en deze termijn voor aanvragers in de periode 2019-2023 (logischerwijs) niet van toepassing is (bijlage 3).

Figuur 7: Percentage aanvragers Kunstenaar Start met een andere subsidieaanvraag per 5-jaarsperiode.

* Uitsluitend (1 of meerdere) afgewezen aanvragen voor Kunstenaar Start in deze periode dus niet in combinatie met een gehonoreerde aanvraag.

De meeste personen met een aanvraag voor Kunstenaar Start wonen in Amsterdam: 39% van de kunstenaars met een gehonoreerde aanvraag en 28% van de afgewezen aanvragers komt uit Amsterdam. Daarnaast zijn veel aanvragers woonachtig in de andere drie grote steden (25%). In de regio's West, Oost en Zuid en met name in de regio Noord wonen relatief weinig kunstenaars met een aanvraag voor Kunstenaar Start.

Tabel 8: Aantal personen met aanvraag Kunstenaar Start naar regio.

	A'dam	R'dam Utrecht Den Haag	Noord	Oost	West	Zuid	Buiten- land Onbekend	Totaal
Gehonoreerde aanvraag Kunstenaar Start	830	533	82	176	192	195	96	2.104
	39%	25%	4%	8%	9%	9%	5%	100%
Afgewezen aanvraag Kunstenaar Start*	1.188	1.028	300	566	442	579	82	4.185
	28%	25%	7%	14%	11%	14%	2%	100%

* Uitsluitend 1 of meerdere afgewezen aanvragen voor Kunstenaar Start dus niet in combinatie met een gehonoreerde aanvraag.

Personen met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start krijgen (in (veel) grotere mate ook aanvragen voor andere subsidieregelingen bij het Fonds gehonoreerd dan personen met enkel afgewezen aanvragen voor Kunstenaar Start. Dat zie je ook terug in het totaal aan ontvangen subsidiebedragen dat men ontving in de periode 1994-2023. De personen die een aanvraag Kunstenaar Start gehonoreerd kregen ontvingen gemiddeld €58.619. Aanvragers met enkel een afgewezen aanvraag ontvingen gemiddeld €7.988.

4. Arbeidsmarktpositie van aanvragers Kunstenaar Start

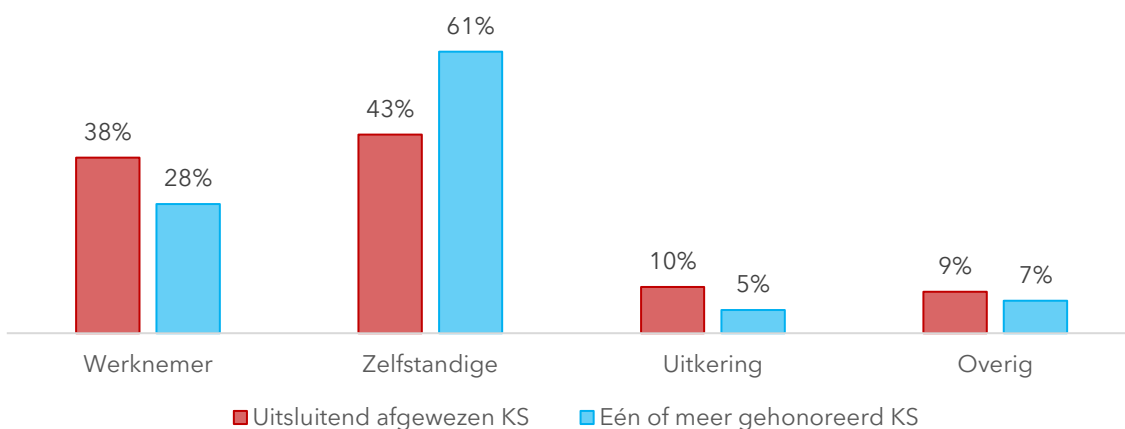
Dit hoofdstuk doet verslag van de belangrijkste bevindingen van een analyse van CBS Microdata. Van 6.113 van de 6.289 personen die Kunstenaar Start aanvroegen in de periode 1994-2023 kon op basis van het BSN-nummer een koppeling worden gemaakt met CBS Microdata. Van deze personen is een analyse gemaakt van de huidige arbeidsmarktpositie (in 2023) waarbij is gekeken naar de sociaaleconomische categorie van de aanvrager (werknemer, zelfstandige, uitkering, overig), de sector waarin aanvragers werkzaam zijn (al dan niet in de creatieve sector), en het persoonlijke (jaar)inkomen⁵ van de aanvrager.

4.1 Sociaaleconomische categorie van aanvragers Kunstenaar Start

We weten van ruim 5.200 van de 6.113 personen⁶ die in de periode 1994-2023 een aanvraag deden voor Kunstenaar Start, wat hun sociaaleconomische categorie in 2023 is⁷. Bijna de helft van de aanvragers (49%) werkt als zelfstandige. Veelal als zelfstandig ondernemer en een klein deel als directeur-grotaandeelhouder of overige zelfstandige. Ruim een derde (34%) werkt in loondienst. 8% van de aanvragers ontvangt een uitkering en eveneens 8% heeft een andere status zoals gepensioneerd of schoolgaand.

Personen met een gehonoreerde aanvraag Kunstenaar Start zijn vaker als zelfstandige werkzaam dan aanvragers die zijn afgewezen voor Kunstenaar Start. De afgewezen aanvragers zijn juist vaker werknemer in loondienst en ontvangen vaker een uitkering.

Figuur 9: Sociaaleconomische categorie van aanvragers Kunstenaar Start.

⁵ <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/persoonlijk-inkomen>

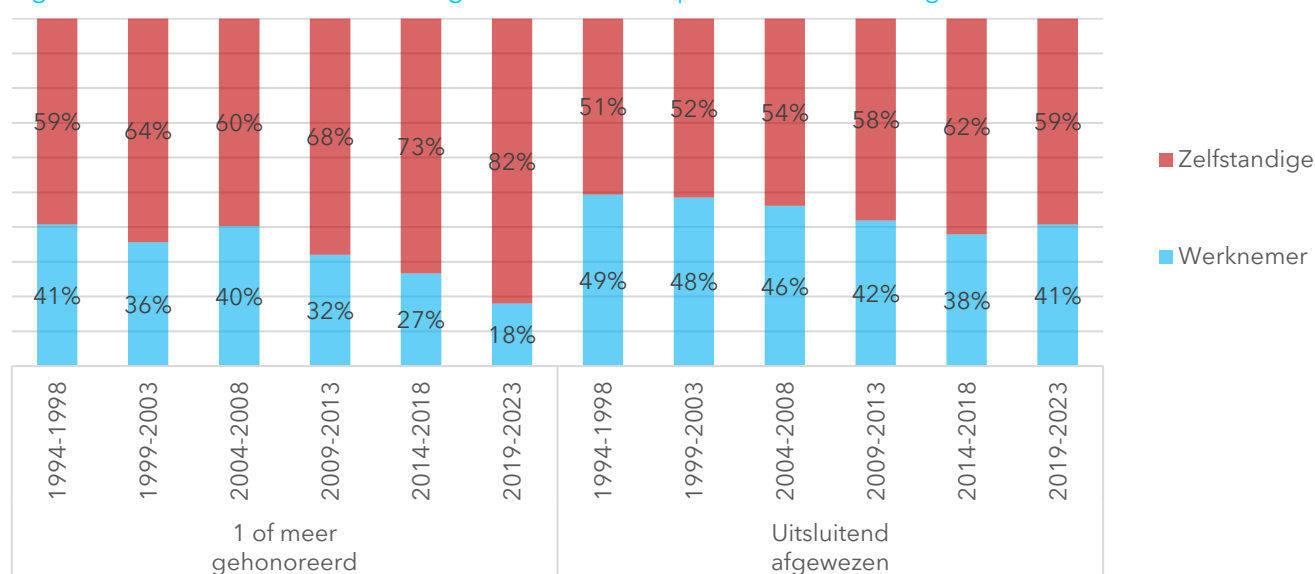
⁶ Van de overige personen is het grootste deel geëmigreerd naar/woonachtig in het buitenland en van hen kan geen arbeidsmarktpositie worden bepaald.

⁷ Een persoon wordt ingedeeld in één sociaaleconomische categorie, die in geval van meerdere posities (bv werknemer én zelfstandige) wordt toegekend obv de voornaamste inkomstenbron.

Omdat van niet-werkenden de sector (waarin werkzaam) niet van toepassing is, focussen we in de rest van dit hoofdstuk op de werkenden (werknemers en zelfstandigen) en laten we aanvragers met een uitkering of overige sociaaleconomische categorie buiten beschouwing.

Personen met een meer recente gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start zijn vaker zelfstandige en minder vaak in loondienst dan personen met gehonoreerde aanvraag in een verder verleden (figuur 10). Van gehonoreerde aanvragers in de jaren 2019-2023 is 1 tot 5 jaar later 82% werkzaam als zelfstandige. Dat is ook zo bij aanvragers in de periodes voor 2019. Telkens is ruim 80% van deze aanvragers 1 tot 5 jaar na de aanvraag als zelfstandige werkzaam. Voor personen met een afgewezen aanvraag Kunstenaar Start maakt de periode van aanvraag minder uit voor het percentage dat in loondienst werkt of werkzaam is als zelfstandige.

Figuur 10: Sociaaleconomische categorie in 2023 naar periode van aanvraag.

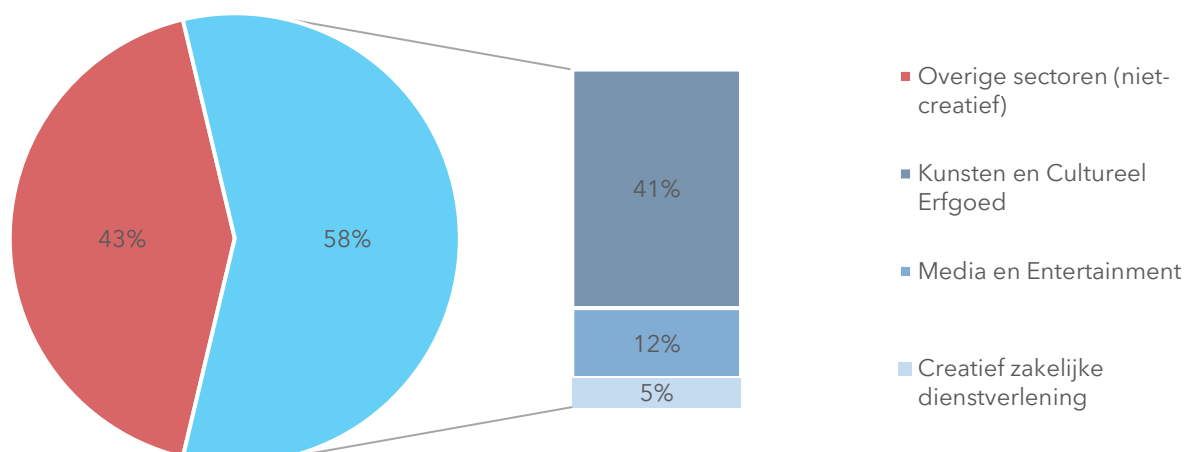

4.2 Sector waarin aanvragers Kunstenaar Start werkzaam zijn

In navolging van andere landelijke onderzoeken, zoals de Monitor Creatieve Industrie (Media Perspectives), de Cultuurmonitor (Boekmanstichting) en de Monitor Kunstenaars en andere werkenden met een creatief beroep (CBS) delen we de culturele en creatieve sector in naar drie deelsectoren: 1) Kunsten en Cultureel Erfgoed, 2) Media en Entertainment en 3) Creatief zakelijke dienstverlening. In totaal weten we van ruim 4.300 werkende personen die in de periode 1994-2023 een aanvraag voor Kunstenaar Start hebben gedaan in welke (deel)sector zij in 2023 werkzaam zijn.

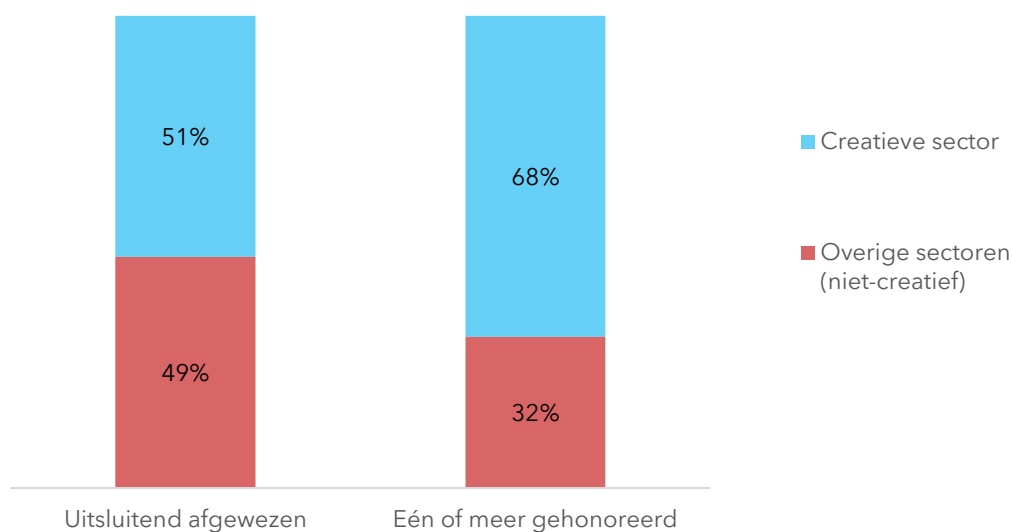
Van alle personen die in de periode 1994-2023 een aanvraag voor Kunstenaar Start hebben gedaan, werkt meer dan de helft (57%) in de culturele en creatieve sector. Het merendeel daarvan werkt in de deelsector Kunsten en Cultureel Erfgoed. 43% van de aanvragers werkt buiten de creatieve sector (figuur 11).

Figuur 11: Sector waarin aanvragers van Kunstenaar Start werkzaam zijn.

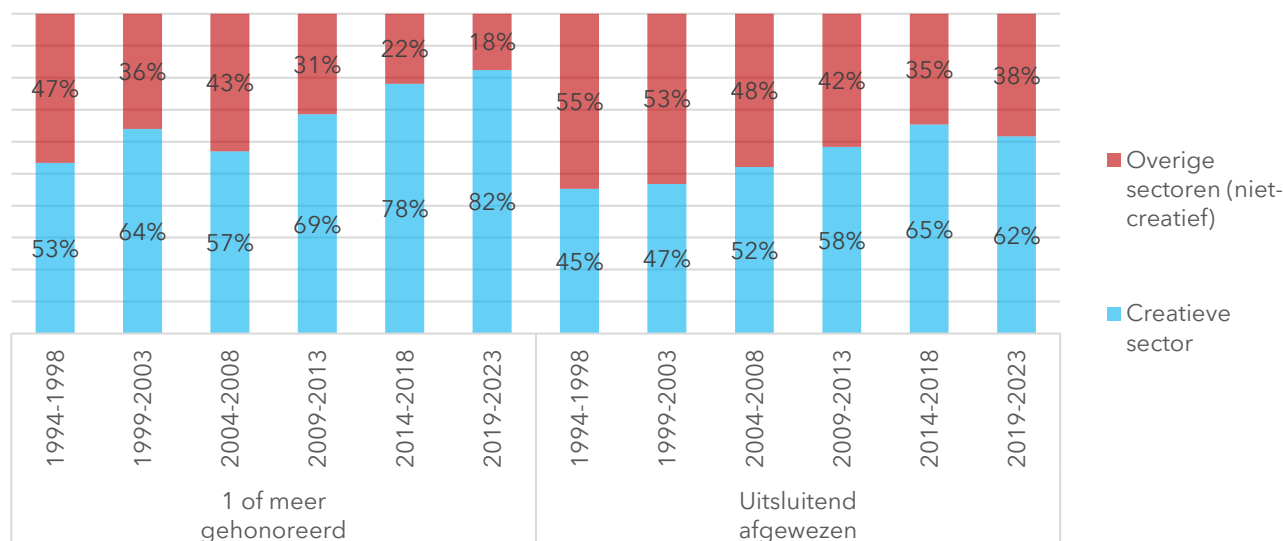
In figuur 12 wordt duidelijk dat gehonoreerde aanvragers van Kunstenaar Start vaker in de culturele en creatieve sector werken (68%) dan personen met een afgewezen aanvraag (51%). Gehonoreerde aanvragers werken ook in grotere mate in de deelsector Kunsten en Cultureel Erfgoed: 50% is werkzaam in deze deelsector tegenover 34% van de afgewezen aanvragers.

Figuur 12: Sector waarin gehonoreerde en afgewezen aanvragers werkzaam zijn.

Personen met een meer recent gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start werken in grotere mate in de creatieve sector dan personen met een gehonoreerde aanvraag in een verder verleden (figuur 13). Dit geldt ook voor personen met een recente afgewezen aanvraag: zij werken in grotere mate in de creatieve sector dan personen met een eerder afgewezen aanvraag.

Figuur 13: Sector waarin aanvragers werkzaam zijn in 2023 naar periode van aanvraag.

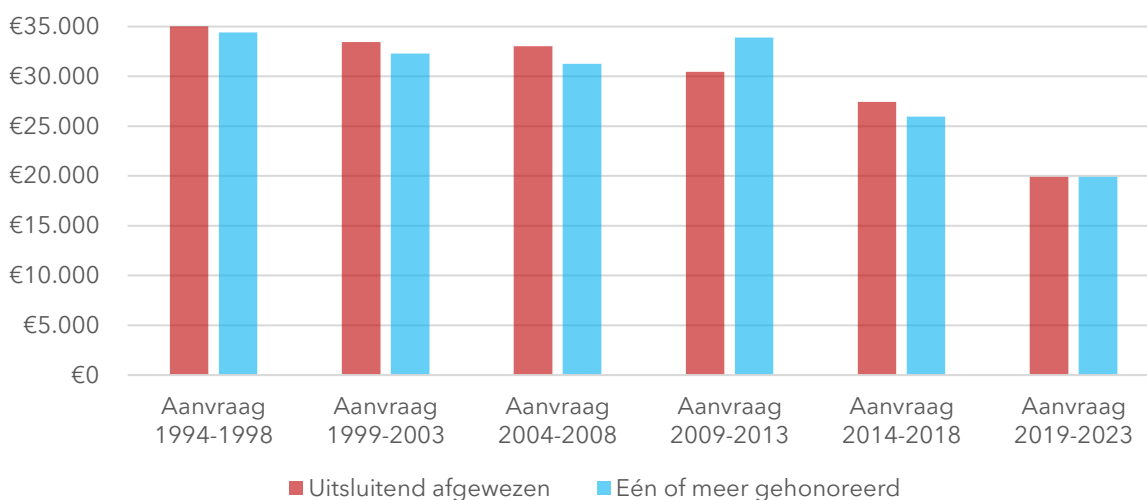

4.3 Persoonlijk jaarinkomen van aanvragers Kunstenaar Start

Van personen die in de periode 1994-2003 een aanvraag voor Kunstenaar Start deden, weten we wat hun persoonlijke jaarinkomen in 2023 is. We brengen ook nu weer het alleen het persoonlijke inkomen van de werkenden (werknemer of zelfstandige) in beeld.

Aanvragers met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start hebben een iets lager persoonlijk jaarinkomen dan aanvragers met een afgewezen aanvraag. Als we kijken naar de verschillende periodes van aanvraag dan geldt over het algemeen (logischerwijs) hoe later de aanvraag (en dus hoe jonger de aanvrager), hoe lager het inkomen. As we inzoomen op de 5-jaarsperiodes van aanvraag zien we per periode nauwelijks verschillen in inkomen tussen gehonoreerde of afgewezen aanvragers van Kunstenaar Start (figuur 14).

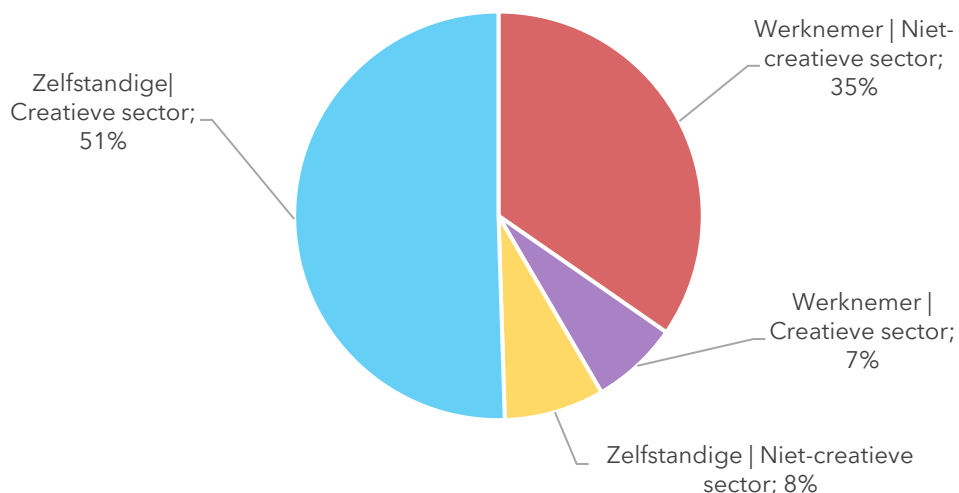
Figuur 14: Persoonlijk jaarinkomen van aanvragers: afgewezen versus gehonoreerd.

4.4 Sociaaleconomische categorie, sector én persoonlijk inkomen

Iets meer dan de helft (51%) van alle aanvragers van Kunstenaar Start werkt als zelfstandige in de creatieve sector.⁸ Een klein deel van de aanvragers (7%) is binnen de creatieve sector werknemer in loondienst. Meer dan een derde (35%) van de aanvragers werkt buiten de creatieve sector in loondienst en 8% werkt als zelfstandige buiten de creatieve sector.

Figuur 15: Sector en sociaaleconomische categorie van aanvragers Kunstenaar Start.

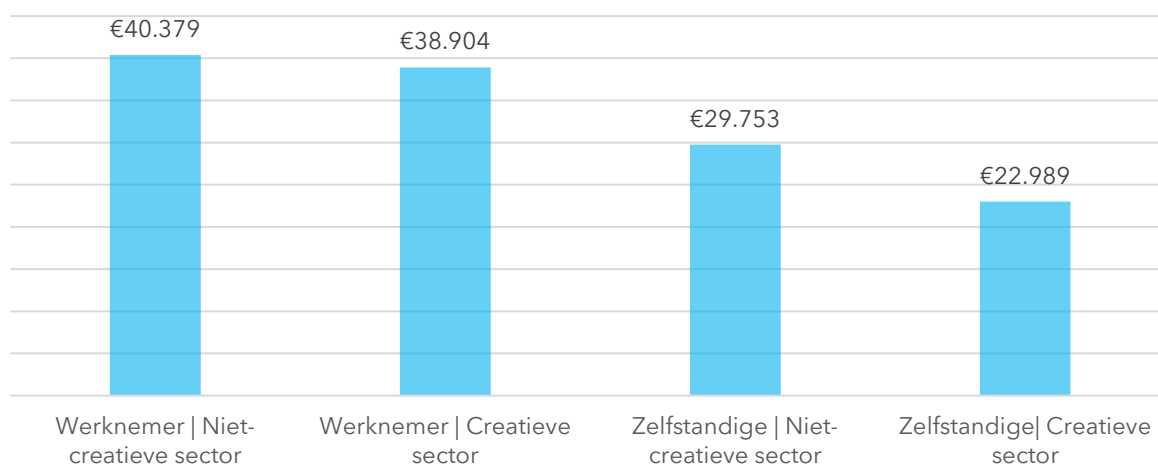
Voegen we aan de combinatie van sociaaleconomische categorie (werknemer of zelfstandig) en sector ook nog het persoonlijk inkomen toe, dan zien we een groot verschil in de persoonlijke inkomens van aanvragers in de verschillende categorieën (figuur 16).

Het hoogste persoonlijk jaarinkomen hebben aanvragers die in loondienst buiten de creatieve sector werken. Zij hadden een inkomen van gemiddeld ruim €40.000. Dit is dubbel zoveel als aanvragers die als zelfstandige werken binnen de creatieve sector werken: zij hadden een inkomen van ruim €20.000 en vallen daarmee in de categorie met het laagste persoonlijke inkomen. Dit is in lijn met andere landelijke onderzoeken, waarin we zien dat de inkomens in de creatieve sector lager zijn dan in andere sectoren én dat zelfstandigen in de creatieve sector een lager inkomen hebben dan werkenden in loondienst.⁹

⁸ We kijken hier alleen naar de werkenden (zelfstandigen en werknemers in loondienst).

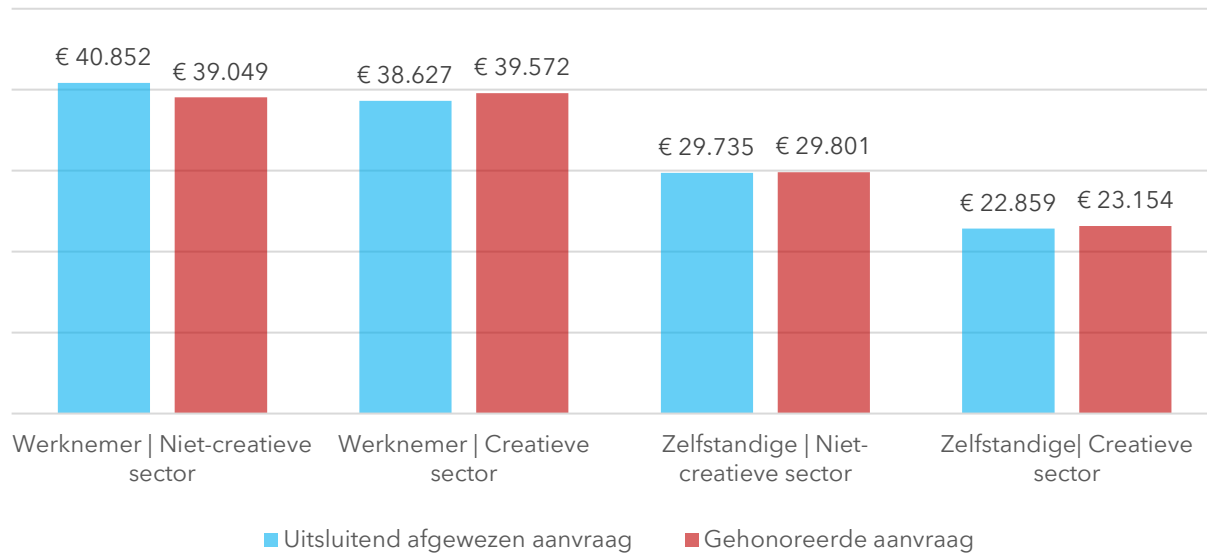
⁹ <https://bkn.nl/wp/wp-content/uploads/2025/04/Collectieve-Selfie-5-Beeldende-kunst-cijfers-en-trends.pdf> en <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2025/monitor-kunstenaars-en-andere-werkenden-met-een-creatief-beroep-editie-2025>

Figuur 16: Persoonlijk inkomen in 2023 naar combinatie van sociaaleconomische categorie en sector.

In figuur 17 zien we dat er nauwelijks verschillen zijn in de gemiddelde persoonlijke jaarinkomens van gehonoreerde en afgewezen aanvragers voor de vier verschillende combinaties van sociaaleconomische categorie (werknemer of zelfstandige) en sector (creatieve sector en niet-creatieve sector).

Figuur 17: Persoonlijk inkomen van gehonoreerde en afgewezen aanvragers naar combinatie van sociaaleconomische categorie en sector.

5. Zichtbaarheid in het beeldend kunstcircuit van aanvragers Kunstenaar Start

In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende soorten administratieve data van buiten het Fonds. Hiermee kunnen we achterhalen of aanvragers met een gehonoreerde aanvraag Kunstenaar Start meer zichtbaar zijn in het beeldende kunstcircuit dan aanvragers met uitsluitend afgewezen aanvragen.

5.1 Overzicht en selectie overige administratieve data

We betrekken verschillende databronnen. We hebben daarbij niet voor data van willekeurig welke organisatie gekozen. We focussen ons vooral op wat in de beeldende kunst reputerende organisaties zijn. Het is voor de inkomens- en reputatievorming van kunstenaars belangrijk dat zij zich juist bij deze organisaties zichtbaar maken.

- Het gaat om data van organisaties die nu instellingen voor hedendaagse beeldende kunst worden genoemd (voorheen presentatie-instellingen) en die lid zijn van de koepel De Zaak Nu (DZN). We kijken naar kunstenaars die betrokken zijn bij presentaties, manifestaties en allerlei andere activiteiten in deze instellingen.
- Ook zoomen we in op een selectie van kunstgaleries (de leden van de Nederlandse Galerie Associatie, NGA).
- We kijken ook naar kunstenaars die op de museumaanwinstenlijsten van kunstmusea staan, lijsten die gepubliceerd worden als bijlagen van het kunsttijdschrift Metropolis M.
- Met een lijst van het Fonds over de belangrijkste kunstprijzen, kunstbeurzen en bedrijfscollecties brengen we de winnaars van de kunstprijzen in beeld. De deelnemers aan kunstbeurzen hebben we niet in beeld gekregen (zie verder voor uitleg). Er zijn bedrijfscollecties bekeken van vier grote organisaties, van ABN Amro tot ING.
- Tot slot hebben we van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) een overzicht gekregen van kunstenaars die tussen 2017 en 2024 werk hebben opgeleverd in het kader van de invulling van de percentageregeling beeldende kunst.

5.2 DZN-Instellingen voor hedendaagse beeldende kunst

Via 'webscraping' heeft het onderzoeksbureau Dialogic de namen van kunstenaars verzameld die staan vermeld op de websites van de 98 leden van De Zaak Nu (stand oktober 2024).¹⁰ De leden ontwikkelen verschillende activiteiten in de beeldende kunsten: manifestaties, exposities

¹⁰ Dialogic heeft een script ontwikkeld voor een zogenaamde 'webcrawler' die met instructies aan ChatGPT in oktober 2024 de sites (hoofd- en onderliggende pagina's) van alle leden van DZN (op die datum) heeft bezocht. Het script kon bepalen of de pagina een activiteiten-/expositiepagina was, hoeveel events daar op vermeld waren en wat de namen waren van de kunstenaars die aan de events verbonden waren.

(groeps- en solo-exposities), ontwikkelprogramma's, boekpresentaties et cetera. Hierna hebben we het kortheidshalve over manifestaties als we alle voorgaande activiteiten bedoelen.

Voorheen stonden de leden bekend als presentatie-instellingen. De actuele benaming is instelling voor hedendaagse beeldende kunst waarmee de nadruk op een breder aanbod dan 'alleen' presentaties is komen te liggen.

In totaal zijn de 25.800 namen van kunstenaars verzameld. Het gaat om ruim 14.300 unieke kunstenaars. Het merendeel van de kunstenaars was betrokken bij activiteiten in de jaren 2020 tot en met 2024 (59%) en de jaren 2010 en 2019 (33%). Dat er weinig oudere data zijn hangt ongetwijfeld samen met de vlucht die het internet en websites (onze initiële bron van data) sinds 2010 heeft genomen. Ook 'beperken' de instellingen zich waarschijnlijk liever tot het bieden van actuele data. Weinigen zullen zich geroepen voelen om een archief van evenementen van vóór 2010 op te bouwen.

Hier kijken we naar deelname aan manifestaties bij instellingen van De Zaak Nu in de periode 2019-2024, de jaren waarover we het meeste weten.

Tabel 18: Aanvragers 1994-2023 en deelname DZN-manifestaties 2019-2024.

	DZN 2019-2024			
Deelnemers met:	N	%	Factor	% obv het totaal aantal DZN deelnemers
Gehonoreerde aanvraag	568	64%		4,0%
Uitsluitend afgewezen aanvraag	321	36%		2,2%
Totaal	889	100%	1,8	14.342

Eerst kijken we naar alle aanvragers, ofwel diegenen die in de periode 1994-2023 een aanvraag voor een vorm van een startsubsidie hebben gedaan. Gehonoreerden nemen een factor 1,8 vaker deel aan manifestaties van de instellingen aangesloten bij De Zaak Nu. Van de bijna 900 DZN-deelnemers met een aanvraag Kunstenaar Start heeft 64% een aanvraag gehonoreerd gekregen tegen 36% deelnemers met uitsluitend een afgewezen aanvraag. Op het totaal van ruim 14.300 deelnemers aan DZN-manifestaties heeft 4% een gehonoreerde en 2,2% een afgewezen aanvraag.

Tabel 19: Aanvragers 2014-2018 en deelname DZN-manifestaties 2019-2024.

	DZN 2019-2024			
Deelnemers met:	N	%	Factor	% obv het totaal aantal DZN deelnemers
Gehonoreerde aanvraag	138	73%		1,0%
Uitsluitend afgewezen aanvraag	50	27%		0,3%
Totaal	188	100%	2,8	14.342

Kijken we naar meer recente aanvragers, diegenen die in de periode 2014-2018 een aanvraag voor Kunstenaar Start hebben gedaan, dan stijgt het honoreringseffect naar een factor 2,8. Zo'n 73% van de DZN-deelnemers met een aanvraag heeft een honorering tegen 27% deelnemers met uitsluitend een afgewezen aanvraag.

5.3 NGA-Galleries

Precies zoals bij de leden van DZN heeft Dialogic de sites van de leden van de Nederlandse Galerie Associatie (NGA) met een 'webcrawler' bezocht en zijn de namen van de exposerende kunstenaars opgehaald. Dit gebeurde ook in oktober 2024 bij de toen circa 90 leden van de NGA. Er zijn zo'n 14.600 namen verzameld van bijna 5.000 unieke kunstenaars die hebben geëxposeerd bij leden van de NGA. Opnieuw heeft het merendeel dat in de periode 2020-2024 gedaan (60%), gevolgd door de periode 2010-2019 (32%).

Kijkend naar de jaren 2019-2024, de jaren met de meeste informatie, dan zien we dat gehonoreerde aanvragers uit de periode 1994-2023 vertegenwoordigd worden door NGA-galleries een factor 1,8 vaker vertegenwoordigd worden dan uitsluitend afgewezen aanvragers. Van de bijna 500 door de NGA vertegenwoordigde kunstenaars met een aanvraag heeft 73% die aanvraag gehonoreerd gekregen; 36% van de door NGA vertegenwoordigde kunstenaars heeft uitsluitend een afgewezen aanvraag. Op het totaal van ruim 4.900 vertegenwoordigde kunstenaars heeft 6,2% een gehonoreerde en 3,5% een afgewezen aanvraag.

Tabel 20: Aanvragers 1994-2023 en vertegenwoordiging door NGA-galleries 2019-2024.

	NGA 2019-2024			
Kunstenaars met:	N	%	Factor	% obv het totaal aantal NGA kunstenaars
Gehonoreerde aanvraag	303	64%		6,2%
Uitsluitend afgewezen aanvraag	170	36%		3,5%
Totaal	473	100%	1,8	4.912

Focussen we op de aanvraagperiode 2014-2018 dan stijgt de invloed van de honorering opnieuw en wel naar factor 2,5: 2,5 keer zoveel NGA-kunstenaars met een gehonoreerde aanvraag dan kunstenaars met uitsluitend een afgewezen aanvraag.

Tabel 21: Aanvragers 2014-2018 en vertegenwoordiging door NGA-galleries 2019-2024.

	NGA 2019-2024			
Kunstenaars met:	N	%	Factor	% obv het totaal aantal NGA kunstenaars
Gehonoreerde aanvraag	62	71%		1,3%
Uitsluitend afgewezen aanvraag	25	29%		0,5%
Totaal	87	100%	2,5	4.912

Het is evident dat het hebben van een gehonoreerde aanvraag Kunstenaar Start positief bijdraagt aan deelname aan manifestaties van DZN-instellingen en aan een vertegenwoordiging door NGA-galeries. Dit effect is iets groter bij de DZN-manifestaties dan bij de NGA-vertegenwoordiging, althans onder recente aanvragers.

5.4 Museumaanwinsten

Er is geen centraal overzicht (meer) van beeldend kunstenaars van wie werk is gekocht door de Nederlandse (beeldende kunst-)musea. Om toch een beeld te krijgen van de museumaankopen is gebruik gemaakt van de namen die jaarlijks in Metropolis M worden vermeld onder de noemer van 'museumaanwinsten'. De directies van in totaal 36 verschillende kunstmusea noemen kunstenaars van wie zij in een bepaald jaar werk hebben gekocht en vermeldenswaardig vinden. We benadrukken dat het hier om een selectie gaat, van hedendaagse beeldende kunstmusea en van de aanwinsten bij die musea.¹¹ Er zijn 187 kunstenaars genoemd tussen 2017 (start van het aanleggen van aanwinstenlijst) en 2025. Komen de gehonoreerde aanvragers vaker voor in de aanwinstenlijst?

Tabel 22: Museumaanwinsten.

	Museumaanwinsten			
Kunstenaars met:	N	%	Factor	% obv het totaal aantal kunstenaars op de lijst museumaanwinsten
Gehonoreerde aanvraag	30	86%		16,0%
Uitsluitend afgewezen aanvraag	5	14%		2,7%
Totaal	35	100%	6,0	187

De gehonoreerden staan met een factor 6 vaker op de museumaanwinstenlijsten. Van alle kunstenaars op die lijsten heeft 16% een honorering gehad op een aanvraag Kunstenaar Start tegen bijna 3% die uitsluitend een afwijzing heeft. De conclusie is dat zeker uitmaakt of een kunstenaar een startsubsidie heeft gehad om door kunstmusea genoemd te worden bij de museumaanwinsten

5.5 Kunstprijzen

Het Fonds heeft ons een lijst gegeven van 10 prestigieuze Nederlandse beeldende kunstprijzen, van de Koninklijke Prijs voor de Vrije Schilderkunst tot de Volkskrant Beeldende Kunstprijs (bijlage 4). We hebben de namen van 402 (unieke) prijswinnaars vanaf 1994 tot en met 2025. Komen de gehonoreerden vaker in aanmerking voor een prestigieuze beeldende kunstprijs?

¹¹ De lijst geeft dus geen totaalbeeld van alle aanwinsten van de betrokken kunstmusea. Per jaar wordt een van de aanwinsten van ongeveer 28-30 musea genoemd in een speciale bijlage bij Metropolis M. Over de jaren heen gaat het om 36 verschillende musea van het Amsterdam Museum tot Museum W.

Tabel 23: Kunstprijzen.

	Kunstprijzen			
Kunstenaars met:	N	%	Factor	% obv het totaal aantal kunstenaars met kunstprijzen
Gehonoreerde aanvraag	138	83%		34,3%
Uitsluitend afgewezen aanvraag	28	17%		7,0%
Totaal	166	100%	4,9	402

Het antwoord is evident positief. Bijna 5 keer zo vaak hebben kunstenaars met een kunstprijz ook een honorering op hun aanvraag voor een startsubsidie gehad dan kunstenaars met uitsluitend een afwijzing. Van de kunstenaars met een aanvraag en een kunstprijz heeft 83% een honorering gehad. De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat het zeker van belang is of een prijswinnende beeldend kunstenaar eerder een startsubsidie heeft gehad of niet.

5.6 Kunstbeurzen

We hebben van het Fonds ook een lijst gekregen van 9 belangrijke kunstbeurzen in Nederland (bijlage 4). Helaas bieden de websites van deze beurzen geen overzicht van de kunstenaars die meedoen aan de beurzen (via galeries of op een andere manier). Soms zijn er alleen (een selectie van) namen van deelnemers aan de laatste beurseditie of van deelnemers aan de aankomende beurseditie.

Beurzen zijn voor beeldend kunstenaar uiteraard hoogreputerende platforms en het zou de moeite waard zijn om te bezien hoe in de toekomst van deze platforms gegevens over deelnemende kunstenaars te krijgen zijn. Nu ontbreekt toch het inzicht in een belangrijke schakel in de reputatievorming.

5.7 Bedrijfscollecties

Sinds 2005 bestaat er de Vereniging van Bedrijfscollecties Nederland, een netwerk van zo'n 50 bedrijven en (semi-)publieke instellingen met een kunstcollectiebeleid. Dagelijks 'komen honderdduizenden medewerkers in aanraking met hedendaagse beeldende kunst'. De VBCN houdt zelf geen data bij over de kunstenaars in de collecties van de leden. Om dat inzicht te krijgen wordt verwezen naar de leden zelf. Het Fonds heeft een lijst opgesteld van 12 belangrijke collectioneers uit de ledenlijst van het VBCN, van ABN Amro tot Nationale Nederlanden (bijlage 4).

We hebben kunstenaarsgegevens kunnen verzamelen van de ABN Amro Kunstcollectie (ontstaan in 1977), de collectie van Amsterdam UMC (sinds 1980), de AkzoNobel Art Foundation (sinds 1996) en het ING Art Platform (sinds 1974). Dit zijn de grote collectioneers als we ze vergelijken met de andere organisaties op de lijst van het Fonds. In totaal gaat het om 1.205 namen van 978 unieke personen.

We bezien ook hier weer of gehonoreerden vaker voorkomen in de collecties van deze organisaties dan uitsluitend afgewezenen.

Tabel 24: Bedrijfscollecties.

	Bedrijfscollecties (selectie)			
Kunstenaars met:	N	%	Factor	% obv het totaal aantal kunstenaars in bedrijfscollecties (selectie)
Gehonoreerde aanvraag	141	79%		14,4%
Uitsluitend afgewezen aanvraag	38	21%		3,9%
Totaal	179	100%	3,7	978

Ook nu is het antwoord is positief: gehonoreerden komen vaker voor in de bedrijfscollecties van ABN Amro, Amsterdam UMC, Akzo Nobel en ING en wel bijna 4 keer zo vaak. Van de kunstenaars in de selectie van bedrijfscollecties en een aanvraag voor Kunstenaar Start heeft bijna 8 op de 10 een honorering gehad en iets meer dan 2 op 10 uitsluitend een afwijzing. De conclusie is dat het van belang lijkt of kunstenaars een startsubsidie hebben gehad om in de bedrijfscollecties van de genoemde vier grote organisaties voor te komen.

Ook hier zou het goed zijn om te bezien of het de moeite loont om de bedrijfscollecties beter en systematischer in beeld te krijgen. Zoals bekend is er weinig zicht op de betekenis van de markt in de beeldende kunst, anders dan in de galeriewereld. Gezien de omvang van de bedrijfscollecties (volgens een schatting van VBCN gaat het om 100.000 werken alleen al van hun leden – dat lijkt vele malen de omvang van de galeriewereld) zijn zij van een niet te onderschatten betekenis voor beeldend kunstenaars.

5.8 Opdrachten percentageregeling beeldende kunst

Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) heeft ons een lijst gestuurd met 68 unieke namen van kunstenaars die tussen 2017 en 2024 werk hebben opgeleverd in het kader van de percentageregeling beeldende kunst.¹²

Tabel 25: Opdrachten percentageregeling beeldende kunst 2017-2024.

	Opdrachten percentageregeling beeldende kunst			
Kunstenaars met:	N	%	Factor	% obv het totaal aantal kunstenaars in percentageregeling
Gehonoreerde aanvraag	16	84%		23,5%
Uitsluitend afgewezen aanvraag	3	16%		4,4%
Totaal	19	100%	5,3	68

Van de 68 personen die 1 of meerdere keren een opdracht kregen vanuit de percentageregeling beeldende kunst, hebben er 19 één of meerdere aanvragen voor

¹² Zie [Percentageregeling beeldende kunst | Brochure | Rijksvastgoedbedrijf](#)

Kunstenaar Start ingediend; 16 van deze 19 aanvragers (84%) kreeg een aanvraag gehonoreerd, 3 aanvragers die in de percentageregeling te vinden zijn (16%) ontvingen uitsluitend een afwijzing voor de regeling Kunstenaar Start. Gehonoreerden komen dus ruim 5 keer zo vaak voor in de percentageregeling beeldende kunst dan de uitsluitend afgewezenen.

6. Conclusie

In dit laatste hoofdstuk vatten we de belangrijkste bevindingen per deelproject samen en geven we via de drie deelvragen een antwoord op de hoofdonderzoeksvraag.

Wat betekent het wel of niet ontvangen van de regeling Kunstenaar Start voor de artistieke en professionele ontwikkeling van beeldend kunstenaars en sluit die betekenis aan bij het doel van de regeling(en)?

Gehonoreerden Kunstenaar Start krijgen ook meer andere Fondsaanvragen gehonoreerd

In deelproject 1 is onderzocht wat het effect is van het gehonoreerd of afgewezen worden voor de regeling Kunstenaar Start op andere aanvragen bij het Fonds, zoals aanvragen voor Kunstenaar Basis of Kunstenaar Project.

Personen met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start doen in (veel) grotere mate ook aanvragen voor andere subsidies bij het Fonds dan aanvragers die afgewezen zijn voor Kunstenaar Start: Bijna driekwart (73%) van de aanvragers die een honorering kregen voor Kunstenaar Start doet ook een aanvraag voor een andere subsidie. Dat is twee keer zoveel dan de afgewezen aanvragers. Aanvragers met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start krijgen ook in (veel) grotere mate ook aanvragen voor andere subsidieregelingen bij het Fonds gehonoreerd dan aanvragers met enkel afgewezen aanvragen voor Kunstenaar Start. Beide effecten gelden ook voor alle 5-jaarsperioden.

Het gemiddelde bedrag dat aanvragers van Kunstenaar Start in de periode 1994-2023 aan subsidie van het Fonds ontvangen is €24.921. De personen die een aanvraag Kunstenaar Start gehonoreerd kregen ontvingen gemiddeld €58.619 aan subsidie van het Fonds. Aanvragers met enkel een afgewezen aanvraag ontvingen gemiddeld €7.988.

De meeste personen met een aanvraag voor Kunstenaar Start wonen in Amsterdam: 39% van de kunstenaars met een gehonoreerde aanvraag en 28% van de afgewezen aanvragers komt uit Amsterdam. Daarnaast zijn veel aanvragers woonachtig in de andere drie grote steden (25%). In de regio's West, Oost en Zuid en met name in de regio Noord wonen relatief weinig kunstenaars met een aanvraag voor Kunstenaar Start.

Gehonoreerden Kunstenaar Start zijn vaker zelfstandige in de culturele en creatieve sector

De analyse van CBS Microdata in deelproject 2 gaf een beeld van de huidige arbeidsmarktpositie van aanvragers van Kunstenaar Start.

Van alle aanvragers die in de periode 1994-2003 een aanvraag hebben gedaan voor Kunstenaar Start, werkt bijna de helft als zelfstandige en is ruim een derde in loondienst. De

rest ontvangt een uitkering of heeft een overige sociaaleconomische status. Personen met een gehonoreerde aanvraag Kunstenaar Start zijn vaker als zelfstandige werkzaam dan aanvragers die zijn afgewezen voor Kunstenaar Start die in grotere mate als werknemer in loondienst zijn.

Meer dan de helft van de werkenden is werkzaam in de culturele en creatieve sector. Gehonoreerde aanvragers werken in grotere mate in de culturele en creatieve sector dan afgewezen aanvragers en met name in de deelsector Kunsten en Cultureel erfgoed. Personen met een meer recente aanvraag voor Kunstenaar Start werken in grotere mate in de creatieve sector dan personen met gehonoreerde aanvraag in een verder verleden.

Iets meer dan de helft van alle werkende aanvragers van Kunstenaar Start werkt als zelfstandige in de creatieve sector. Een klein deel van de aanvragers (7%) is binnen de creatieve sector werknemer in loondienst. Meer dan een derde van de aanvragers werkt buiten de creatieve sector in loondienst en 8% is als zelfstandige werkzaam buiten de creatieve sector.

Gehonoreerden Kunstenaar Start hebben een iets lager inkomen dan afgewezenen

Aanvragers met een gehonoreerde aanvraag voor Kunstenaar Start hebben een iets lager persoonlijk inkomen dan aanvragers met een afgewezen aanvraag. Dat komt (waarschijnlijk) omdat zij in grotere mate zelfstandig werkzaam zijn in de creatieve sector, daar zijn persoonlijke inkomens lager dan in de niet-creatieve sector.

Het hoogste inkomen hebben aanvragers die in loondienst werken buiten de creatieve sector. Zij hadden in 2023 een persoonlijk jaarinkomen van gemiddeld ruim €40.000. Dit is dubbel zoveel als aanvragers die als zelfstandige werken binnen de creatieve sector: zij hadden een persoonlijk inkomen in dat jaar van ruim €20.000 en vallen daarmee in de categorie met het laagste persoonlijke inkomen. Voor de vier verschillende combinaties van sociaaleconomische categorie (werknemer of zelfstandige) en sector (creatieve sector en niet-creatieve sector) vinden we geen verschil in het inkomen van gehonoreerde en niet gehonoreerde aanvragers.

Gehonoreerden Kunstenaar Start zijn consequent zichtbaarder in het beeldende kunstcircuit

Tot slot is in deelproject 3 gezien of gehonoreerde kunstenaars zichtbaarder zijn in het beeldend kunstcircuit dan aanvragers met uitsluitend afgewezen aanvragen.

Kunstenaars met een gehonoreerde aanvraag Kunstenaars Start komen een factor 1,8 keer vaak voor bij manifestaties en exposities van instellingen voor hedendaagse beeldende kunst (leden De Zaak Nu) en in kunstgaleries (leden NGA). Als we op een recente aanvraagperiode letten (2014-2018) is dat zelfs respectievelijk 2,8 en 2,5 keer vaker.

Een Kunstenaar Start honorering betekent ook dat kunstenaars meer voorkomen op de lijst van (een selectie van) museumaanwinsten van gerenommeerde Nederlandse kunstmusea (6 keer

vaker), vaker een prestigieuze kunstprijz winnen (4,9 keer vaker), vaker opgenomen zijn in de bedrijfscollecties van een (beperkt) aantal grote collectioneurs (3,7 keer vaker) en vaker een beeldende kunstopdracht hebben gehad van het Rijksvastgoedbedrijf (5,3 keer vaker).

Tot slot

We kunnen concluderen dat de Kunstenaars Start regeling (en voorgangers) een positieve bijdrage levert aan de artistieke ontwikkeling van kunstenaars. Kunstenaars met een honorering op die regeling komen vaker in aanmerking voor andere subsidieregelingen waarin de artistieke betekenis een belangrijk beoordelingscriterium is, werken vaker in de culturele en creatieve sector en komen vaker voor bij reputerende instellingen voor beeldende kunst.

Kijken we naar de effecten van Kunstenaar Start op de zakelijke ontwikkeling van kunstenaars, dan zien we dat kunstenaars met een honorering van de regeling Kunstenaar Start in grotere mate als zelfstandig ondernemer binnen de creatieve sector werken. In die zin heeft de regeling dus een positieve bijdrage op het cultureel ondernemerschap van kunstenaars. De gehonoreerde aanvragers hebben een net iets lager inkomen dan afgewezenen, maar zijn ook in grotere mate werkzaam in een precaire markt vergeleken met afgewezen aanvragers die in grotere mate (in loondienst) buiten de creatieve sector werken.

Op ons kwantitatieve werk volgt separaat nog een onderzoek van meer kwalitatieve aard, uitgevoerd door de HKU. Dat gaat meer in op de betekenis van subsidies als Kunstenaars Start voor de beroepspraktijk van beeldend kunstenaars.

Bijlage 1: Clustering regelingen van het Fonds

		Jaar van aanvraag						
Cluster	Regeling	1994-1998	1999-2003	2004-2008	2009-2013	2014-2018	2019-2023	Totaal
Kunstenaar Start	Stimuleringsubsidies voor 2009 (Startstipendium)	2.103	1.500	1.619	57	0	0	5.279
	Startstipendium	0	0	0	1.205	0	0	1.205
	Werkbijdrage Jong Talent	0	0	0	51	688	386	1.125
	Werkbijdrage Jong Talent plus Opdrachtgever 2013-2016	0	0	0	1	6	0	7
	Kunstenaar Start	0	0	0	0	0	625	625
Kunstenaar Basis	BSI	292	667	501	5	0	0	1.465
	BS7	0	0	260	134	0	0	394
	Basisstipendium	0	0	0	516	0	0	516
	Werkbijdrage Bewezen Talent	0	0	0	23	441	207	671
	Werkbijdrage Bewezen Talent plus Opdrachtgever 2013-2016	0	0	0	0	3	0	3
	Kunstenaar Basis	0	0	0	0	0	314	314
Kunstenaar Project	Werkbudget - flexibel	0	0	0	520	0	0	520
	Werkbudget - standaard	0	0	0	464	0	0	464
	Praktijkverdieping 2013-2016	0	0	0	95	279	0	374
	Projectinvestering Kunstenaar en Bemiddelaar	0	0	0	41	325	499	865
	Kunstenaar Project	0	0	0	0	0	374	374
	Curator Beschouwer	0	0	0	0	0	3	3
Ateliers	Ateliers t/m 2012	32	206	564	918	0	0	1.720
	Ateliers voor 2009	63	113	49	19	0	0	244
	Tijdelijke Buitenland Ateliers	0	0	0	24	0	0	24
	Gastateliers	0	0	0	127	1.119	345	1.591
	Residency	0	0	0	0	0	498	498
Overige aanvragen	Experimenteerreglement Kunstenaarshonoraria	0	0	0	0	8	14	22
	Kunstenaarshonorarium	0	0	0	0	0	8	8
	75 jaar vrijheid	0	0	0	0	0	2	2
	Beroepskostenvergoeding	2	0	0	0	0	0	2
	Bijzonder Project t/m 2012	0	0	0	28	0	0	28
	Bijzondere Projecten	0	0	0	0	46	7	53
	Bijzondere Projecten Buitenland	0	0	0	0	9	0	9
	Corona-overbrugging kunstenaar, curator en beschouwer	0	0	0	0	0	443	443
	Coronaregeling medewerkers collectiebeleid	0	0	0	0	0	3	3
	Game fonds	0	0	0	5	0	0	5
	Kunst Erfgoed Presentatie	0	0	0	0	0	3	3
	Kunst Media	0	0	0	0	0	10	10

	Kunst Presentatie Internationaal - International Art Presentation	0	0	0	0	0	60	60
	Kunstenaars en School	0	0	0	5	0	0	5
	Masterclasses	0	0	0	1	0	0	1
Overige aanvraag	Meester-gezelregeling, Mentoring en Kunstvakonderwijs	0	0	0	0	2	0	2
	NieuwsgierigheidsBeleid Brazilië	0	0	0	6	0	0	6
	Opdrachtgeverschap	0	0	0	0	4	3	7
	Open Oproep - Open Call	0	0	0	0	0	33	33
	Open Oproep - Open Call (i)	0	0	0	0	0	14	14
	Open Oproep Manifestatie	0	0	0	0	0	246	246
	Open Oproep Van Doesburghuis	0	0	0	0	0	20	20
	Orientatiereis	0	0	0	0	26	22	48
	Pilot Pitch je Plan	0	0	0	0	0	5	5
	Pilotproject 2012	0	2	23	44	1	0	70
	Pilotprojecten	0	0	0	0	3	7	10
	Poezie op het scherm	0	0	0	16	0	0	16
	Praktijksubsidie 2013-2016	0	0	0	7	0	0	7
	Presentatie Buitenland / International Presentations	0	0	0	9	48	22	79
	Prix de Rome	0	0	0	0	112	180	292
	Publicaties	0	0	0	0	74	117	191
	Publicatiesubsidie 2012	0	0	0	106	0	0	106
	Stimuleringsubsidies voor 2009 ¹³	269	708	1.149	263	0	0	2.389
	Studiebeurs	0	0	0	58	0	0	58
	Talentontwikkeling in Internationale Context 2013-2016	0	0	0	0	2	0	2
	Tax videoclipfonds	0	0	2	6	0	0	8
	The Art of Impact 2013-2016	0	0	0	0	28	0	28
	Voucher Internationaal	0	0	0	0	0	53	53
	Vouchers (i)	0	0	0	0	0	6	6
	Totaal	2.761	3.196	4.167	4.754	3.224	4.529	22.631

¹³

Een deel van de "Stimuleringsubsidies voor 2009" is op basis van later geleverde 'Projecttitels' toegevoegd aan de clusters "Kunstenaar Basis", "Kunstenaar Project" en "Werkbeurs".

Bijlage 2: Honoreringspercentage regelingen van het Fonds

	Jaar van aanvraag						
Status	1994-1998	1999-2003	2004-2008	2009-2013	2014-2018	2019-2023	Totaal
Kunstenaar Start							
Afgewezen	81%	65%	76%	78%	51%	54%	71%
Gehonoreerd	19%	35%	24%	22%	49%	46%	29%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	2.103	1.500	1.619	1.314	694	1.011	8.241
Kunstenaar Basis							
Afgewezen	43%	33%	50%	56%	39%	39%	44%
Gehonoreerd	57%	67%	50%	44%	61%	61%	56%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	292	684	832	685	444	521	3.458
Kunstenaar Project							
Afgewezen	75%	63%	65%	45%	42%	27%	46%
Gehonoreerd	25%	37%	35%	55%	58%	73%	54%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	83	279	717	1.142	604	876	3.701
Ateliers							
Afgewezen	96%	94%	89%	85%	85%	88%	87%
Gehonoreerd	4%	6%	11%	15%	15%	12%	13%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	95	319	613	1.088	1.119	843	4.077
Werkbeurs							
Afgewezen	79%	66%	85%	100%			71%
Gehonoreerd	21%	34%	15%	0%			29%
Totaal	100%	100%	100%	100%			100%
N	127	311	40	1			479
Overige subsidie							
Afgewezen	52%	57%	61%	68%	70%	44%	55%
Gehonoreerd	48%	43%	39%	32%	30%	56%	45%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	61	103	346	524	363	1.278	2.675
Totaal alle subsidies							
Afgewezen	76%	61%	69%	67%	62%	50%	64%
Gehonoreerd	24%	39%	31%	33%	38%	50%	36%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	2.761	3.196	4.167	4.754	3.224	4.529	22.631

Bijlage 3: Aanvraag Kunstenaar Start per 5-jaarsperiode versus overige aanvragen

Aanvraag Kunstenaar Start		Totaal	Overige aanvraag 5 jaar later		Overige aanvraag 10 jaar later		Overige aanvraag 15 jaar later		Overige aanvraag 20 jaar later		Overige aanvraag 25 jaar later	
Jaar	Status	N	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1994- 1998	Gehonoreerde Aanvraag	357	223	62%	164	46%	142	40%	65	18%	76	21%
	Afgewezen aanvraag	1.385	323	23%	281	20%	182	13%	87	6%	83	6%
1999- 2003	Gehonoreerde Aanvraag	447	264	59%	225	50%	122	27%	112	25%		
	Afgewezen Aanvraag	778	210	27%	143	18%	76	10%	64	8%		
2004- 2008	Gehonoreerde Aanvraag	362	230	64%	137	38%	106	29%				
	Afgewezen Aanvraag	967	264	27%	154	16%	140	14%				
2009- 2013	Gehonoreerde Aanvraag	266	155	58%	135	51%						
	Afgewezen Aanvraag	833	190	23%	151	18%						
2014- 2018	Gehonoreerde Aanvraag	341	249	73%								
	Afgewezen Aanvraag	299	96	32%								
2019- 2023	Gehonoreerde Aanvraag	448										
	Afgewezen aanvraag	453										

Bijlage 4: Kunstprijsen, kunstbeurzen en bedrijfscollecties

Kunstprijzen	Kunstbeurzen	Bedrijfscollecties
Koninklijke Prijs voor Vrije Schilderkunst	Art Rotterdam	ABN Amro
Piket Kunstprijsen (schilderkunst)	Unseen	UMC, locatie AMC
Theodora Niemeijer Prijs	PAN Amsterdam	AkzoNobel Art Foundation
Buning Brongers Prijs	KunstRAI	ING Art Platform
Prix de Rome	Unfair	Rabobank
ABN Amro Kunstprijs	This Art Fair	Van Lanschot
NN Art Award	Affordable Art Fair	DNB
Amsterdam Prijs voor de Kunst	Art The Hague	LUMC
Jeanne Oosting Prijs	Art Noord	Erasmus MC
Volkskrant Beeldende Kunstprijs		Albert Heijn Kunststichting
		KPMG
		BPD (vh Bouwfonds)
		Nationale Nederlanden

Bron: Mondriaan Fonds december 2024

Verslag kwalitatief onderzoek naar de bijdragen voor startende kunstenaars van het Mondriaan Fonds

<u>1.</u>	<u>INLEIDING</u>	<u>2</u>
1.1	AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK	2
1.2	DE SUBSIDIEREGELING VOOR STARTENDE KUNSTENAARS	2
1.3	DOELSTELLING EN ONDERZOEKSVRAGEN	3
1.4	OPBOUW VAN DIT VERSLAG	4
<u>2.</u>	<u>ONDERZOEKSAANPAK</u>	<u>5</u>
2.1	GLIBAAL OVERZICHT VAN DE AANPAK	5
2.2	DATAVERZAMELING	5
2.3	DATA-ANALYSE	7
<u>3.</u>	<u>KORTE- EN LANGETERMIJNEFFECTEN VAN DE REGELING</u>	<u>8</u>
3.1	BESTEDING EN DIRECTE WERKING VAN DE SUBSIDIE	8
3.2	EFFECTEN OP DE ARTISTIEKE ONTWIKKELING	9
3.3	EFFECTEN OP DE ONTWIKKELING VAN HET ONDERNEMERSCHAP	11
3.4	BETEKENIS VAN PROSPECTS	15
3.5	EFFECTEN VAN HET MENTORINGTRAJECT	16
3.6	ERVARINGEN MET HET AANVRAAG- EN VERANTWOORDINGSPROCES	17
3.7	BETEKENIS EN REPUTATIE VAN DE REGELING	18
3.8	LANGETERMIJNEFFECTEN VAN DE REGELING	20
<u>4.</u>	<u>DEELNEMERS AAN HET ONDERZOEK</u>	<u>23</u>
<u>5.</u>	<u>COLOFON</u>	<u>24</u>

1. Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Sinds 1988 ondersteunt het Mondriaan Fonds (en één van zijn voorgangers, Fonds BKVB) via een subsidieregeling de ontwikkeling van startende beeldend kunstenaars in Nederland en het Caribisch deel van het Koninkrijk. Deze individuele subsidieregeling beoogt de artistieke en zakelijke ontwikkeling van kunstenaars te stimuleren. De bijdrage is momenteel een bedrag van €24.900 voor 12 maanden. In de afgelopen decennia hebben duizenden kunstenaars gebruik gemaakt van een starterssubsidie.

Van 2014 tot 2024 inventariseerde een speciale effectmetingscommissie de effecten van de bijdragen door naar aanleiding van de jaarlijkse startersexpositie tijdens Art Rotterdam, Prospects, te reflecteren op de ontwikkeling van de kunstenaars. Deze effectmeting leverde een beeld op van de groei van de kunstenaar sinds de toekenning gebaseerd op het geëxposeerde werk. Maar deze effectmeting voorzag niet in de behoefte van het Mondriaan Fonds aan verdiepend inzicht in de effecten van de starterssubsidies over een langere periode. Eerder is de betekenis van deze subsidieregeling empirisch onderzocht door te kijken naar de inkomens- en reputatievorming van startende beeldend kunstenaars. Dit onderzoek is inmiddels echter ruim 25 jaar geleden uitgevoerd.¹

Eind 2024 is daarom een traject gestart, bestaande uit een kwantitatief en een kwalitatief onderzoek. Het kwantitatieve onderzoek is als eerste gestart en uitgevoerd door HTH Research. Dat onderzoek, onder andere op basis van CBS-data, heeft begin 2025 geleid tot een onderzoeksverslag.² Deze huidige rapportage bevat het kwalitatieve deel van dat traject, dat in 2025 door Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) is uitgevoerd. Het kwalitatieve onderzoek vormt een verdieping en aanvulling op het eerder uitgevoerde kwantitatieve onderzoek en richt zich met name op hoe kunstenaars in hun eigen woorden reflecteren op hun ontwikkeling en op de effecten van de starterssubsidie. Met de uitkomsten van het onderzoekstraject wil het Mondriaan Fonds onder andere kansen voor de doorontwikkeling van de regeling signaleren en toekomstig beleid bijstellen.

1.2 De subsidieregeling voor startende kunstenaars

In het kwalitatieve onderzoek zijn kunstenaars bevraagd die in de afgelopen 30 jaar (1994-2023) een toekenning van een starterssubsidie hebben gekregen. Deze regelingen heetten achtereenvolgens Startstipendium (1988-2013), Werkbijdrage Jong Talent (2013-2021) en Kunstenaar Start (2021-heden). De huidige startersregeling Kunstenaar Start is bestemd voor beeldend kunstenaars die minimaal één tot maximaal vier jaar professioneel werkzaam zijn en kan eenmalig worden toegekend. Tot ongeveer 2013 was het mogelijk om direct na de opleiding aan te vragen en kon deze subsidie meerdere keren worden toegekend. Tijdens de coronaperiode was het tijdelijk mogelijk om twee keer steun te ontvangen met behulp van

¹ Senders, H., H. Vinken & M. Wiekraad (1999). *Opbrengsten van startstipendia: Eindrapport*. Tilburg: IVA Tilburg.

² Mariën, H., H. Vinken & B. Broers (2025). *Evaluatie Kunstenaar Start: Onderzoek naar de effecten van de subsidieregeling*. Tilburg: HTH Research.

coronasteunmiddelen. Vanaf 2020 staat de regeling ook open voor kunstenaars zonder beeldende kunstopleiding.

Sinds de aanvang van de regeling hebben de starterssubsidies tot doel gehad de artistieke ontwikkeling en de ontwikkeling van het ondernemerschap (of voorheen: de professionele ontwikkeling) te stimuleren. De specifieke beoordelingscriteria varieerden licht in de afgelopen 30 jaar en zijn op dit moment bij Kunstenaar Start: a. de kwaliteit en ontwikkeling van het oeuvre van de aanvrager, en b. de kwaliteit van het cultureel ondernemerschap. Wanneer de adviescommissie over a en b positief is, beoordeelt zij ook de kwaliteit van het plan en de manier waarop de aanvrager publiek voor het werk probeert te vinden.

Als onderdeel van de regeling vindt ook de jaarlijkse startersexpositie Prospects tijdens Art Rotterdam plaats. Hiervoor worden alle kunstenaars met een toegekende starterssubsidie uitgenodigd; een grote meerderheid van de kunstenaars kiest ervoor om deel te nemen. Deze tentoonstelling wordt sinds 2012 jaarlijks georganiseerd onder de titel Prospects & Concepts en later onder de titel Prospects. Vóór die tijd vonden ook exposities plaats op andere plekken onder de titel Uitgelicht, Commitment, Met Stip en Recht voor zijn Raap: de frequentie van deze tentoonstellingen lag lager en kunstenaars konden alleen op uitnodiging meedoen. Naast de tentoonstelling biedt het Mondriaan Fonds ook een vrijwillig mentoringtraject voor toegekende kunstenaars aan in samenwerking met Cultuur+Ondernemen. Deze mentoring wordt sinds 2013 aangeboden. Slechts een klein deel van de kunstenaars maakt hier gebruik van. In het kwalitatieve onderzoek zijn naast de effecten van de subsidieregeling ook de betekenis van Prospects en het mentoringtraject onderzocht.

1.3 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van dit kwalitatieve onderzoek is om de effecten van de starterssubsidies te onderzoeken. Het onderzoek richt zich op de volgende hoofdvraag:

Wat zijn de effecten en betekenis van de bijdragen voor startende kunstenaars van het Mondriaan Fonds?

Deze hoofdvraag wordt beantwoord middels de volgende vijf deelvragen:

1. Wat was de directe besteding en werking van de startersbijdragen?
2. Wat waren de effecten van de bijdragen op de artistieke ontwikkeling van de beeldend kunstenaars?
3. Wat waren de effecten van de bijdragen op de ontwikkeling van het ondernemerschap van de beeldend kunstenaars?
4. Wat zijn de ervaringen met en betekenis van Prospects, het mentoringtraject en het aanvraag- en verantwoordingsproces?
5. Wat zijn de betekenis, reputatie en langetermijneffecten van de regeling?

Bij het beantwoorden van deze deelvragen kijken we ook hoe de resultaten aansluiten bij de doelen van de regeling en de resultaten van het kwantitatieve onderzoek en of er kansen liggen voor de doorontwikkeling van de regeling.

1.4 Opbouw van dit verslag

Het verslag licht allereerst in hoofdstuk 2 de kwalitatieve onderzoeks aanpak toe. Daarna volgt het rapport de bevindingen van de vijf deelvragen in één hoofdstuk: hoofdstuk 3 kijkt naar de korte- en langetermijneffecten van de regeling en gaat achtereenvolgens in op de besteding en directe werking van de starterssubsidie en op de effecten van de toekenning op de artistieke ontwikkeling en de ontwikkeling van het ondernemerschap van de kunstenaars. Daarna komen andere aspecten aan bod die te maken hebben met de effecten van de subsidietoekenning zoals de betekenis van startersexpositie Prospects, de betekenis van het mentoringtraject en ervaringen met het aanvraag- en verantwoordingsproces van de subsidieregeling. Het hoofdstuk bespreekt tot slot de betekenis, reputatie en langetermijneffecten van de regeling. De deelnemerslijst van het onderzoek is in hoofdstuk 4 te vinden, de colofon in hoofdstuk 5.

2. Onderzoeksaanpak

2.1 Globaal overzicht van de aanpak

Vanwege de breedte van de vraagstelling en de omvang en diversiteit van de onderzoekspopulatie hebben we gekozen voor een onderzoeksaanpak waarin vier verschillende onderzoeksmethodes worden gecombineerd:

1. Interviews met kunstenaars

Om een groot aantal kwalitatieve data bij kunstenaars te kunnen verzamelen, zijn 50 semigestructureerde interviews met aanvragers uitgevoerd. Het ging met name om kunstenaars met een positieve toekenning voor een starterssubsidie.

2. *Case studies* met kunstenaars

Op basis van de 50 interviews zijn 15 kunstenaars geselecteerd voor een *case study*. In deze *case studies* werd kunstenaars gevraagd om een tijdslijn van het eigen professionele pad te maken. Het gesprek over de tijdslijn werd aangevuld met een aantal vragen op basis van het eerdere interview. Deze methode stelde ons in staat om dieper op ervaringen, effecten en betekenissen in te gaan: de tijdslijnmethode ondersteunt het herinneringsproces van de geïnterviewde en levert vaak meer details op. Naast de directe effecten van de startersbijdrage gaven de *case studies* ook inzicht in de manier waarop kunstenaars de toekenning van deze bijdrage plaatsen binnen hun bredere loopbaanontwikkeling,

3. Interviews met experts

In de interviews en *case studies* is uitgegaan van het eigen inzicht van de aanvragers. Voor een vollediger beeld van de effecten van de regeling vanuit het perspectief van andere belanghebbenden is gekozen om vijf interviews met experts uit te voeren. Het ging om (oud-)commissieleden en een mentor uit het mentoringtraject.

4. Kunstkritiek over de regeling

Opnieuw om een vollediger beeld te krijgen vanuit het perspectief van andere belanghebbenden is een analyse uitgevoerd van kunstkritiek uit kranten en tijdschriften waarin de regelingen (Kunstenaar Start, Startstipendium, Werkbijdrage Jong Talent) of de startersexpositie Prospects en haar voorgangers genoemd worden.

2.2 Dataverzameling

1. Interviews met kunstenaars

Voor de selectie van de 50 kunstenaars voor de interviews is gewerkt met dezelfde tijdscohorten als in het kwantitatieve onderzoek uitgevoerd door HTH Research: het ging om zes periodes van vijf jaar tussen 1994 en 2023. Uit elk cohort werd een oplopend aantal kunstenaars geselecteerd die een startersbijdrage aanvroegen, met het zwaartepunt op de recentere jaren:

- 1994-1998: 2 kunstenaars
- 1999-2003: 3 kunstenaars
- 2004-2008: 4 kunstenaars
- 2009-2013: 11 kunstenaars
- 2014-2018: 14 kunstenaars
- 2019-2023: 16 kunstenaars

Alleen kunstenaars met minstens één succesvolle toekenning van een starterssubsidie werden geselecteerd, met uitzondering van drie kunstenaars uit de laatste drie cohorten. Deze drie kunstenaars werden niet gehonoreerd binnen de regeling, maar hebben later een toekenning voor minstens één andere kernregeling van het Mondriaan Fonds, namelijk Kunstenaar Basis of Project (en voorgangers), gekregen.

Bij de selectie van kunstenaars binnen elk tijdscohort is gekeken naar een evenwichtige vertegenwoordiging qua gender (man, vrouw, niet geïdentificeerd als man of vrouw) en regio van het huidige woonadres (Amsterdam, Rotterdam/Den Haag/Utrecht, regio noord, oost, west, zuid). Dit gebeurde op basis van de vertegenwoordiging van deze twee kenmerken in de gehele database van aanvragers voor een starterssubsidie. Enkele kunstenaars die oorspronkelijk zijn geïmmigreerd vanuit het Caribisch deel van het Koninkrijk zijn handmatig aan de selectie toegevoegd. Vervolgens is gekeken of kunstenaars een succesvolle vervolgtokenning in de regeling Basis of Project hadden: in de eerste drie tijdscohorten (1994-2008) zijn alleen kunstenaars geselecteerd met een succesvolle vervolgtokenning, in de laatste drie tijdscohorten (2009-2023) bestaat ongeveer de helft van de geselecteerde kunstenaars uit kunstenaars met een succesvolle vervolgtokenning. Ten opzichte van de gehele database van aanvragers voor een starterssubsidie is dit een hoger toekenningspercentage. Hiervoor is gekozen vanwege de verwachte langdurigere relatie met het Mondriaan Fonds en de mogelijkheid om een genuanceerd gesprek te voeren. Op basis van deze kenmerken is een willekeurige steekproef van kunstenaars genomen.

De dataverzameling vond plaats in de periode van maart tot september 2025. Hiervoor werd een gestandaardiseerd vragenprotocol gebruikt op basis van alle vijf eerder genoemde deelvragen van het onderzoek. In dit vragenprotocol werden de termen artistieke ontwikkeling en ondernemerschap niet vooraf gedefinieerd, kunstenaars werden hier zelf op bevraagd. De interviews werden online via beeldbellen en in enkele gevallen telefonisch uitgevoerd en duurden gemiddeld 55 minuten. Alle interviews zijn met toestemming van de deelnemers opgenomen, vervolgens automatisch getranscribeerd met transcriptie-software en daarna geanonimiseerd.

2. Case studies met kunstenaars

De selectie van de 15 *case studies* is op basis van de eerder afgenomen interviews gedaan. Hiervoor werden kunstenaars geselecteerd die een specifiek thema uitgebreid belichtten of een nieuw perspectief boden op dit thema ten opzichte van andere interviews. Deze thema's (o.a. langetermijneffect, Prospects, mentoringtraject, eigen artistiek werk, internationaal perspectief, aansluiting opleiding, erkenning) sluiten direct aan op één van de deelvragen en zijn daar een verspecificering van. Uit een iets langere lijst van kunstenaars werd op basis van gender, het jaar van toekenning, de regio van de huidige woonplaats én de discipline van het werk van de kunstenaar een evenwichtige selectie gemaakt.

De dataverzameling vond plaats in de periode van juni tot september 2025. Tijdens elke *case study* werd kunstenaars gevraagd om een tijdslijn van het eigen professionele pad te maken. Dit gebeurde op basis van een vooraf ingevuld format waarin drie elementen konden

worden ingevuld: (1) subsidieaanvragen, (2) de artistieke ontwikkeling van het eigen werk, en (3) de ontwikkeling van het ondernemerschap. Kunstenaars lichtten hun tijdslijn vervolgens toe. Dit gesprek over de tijdslijn werd aangevuld met een aantal vragen op basis van het eerdere interview en ging in op de eerder genoemde thema's naast eventuele verduidelingsvragen op basis van het interview. De *case studies* vonden op locatie plaats, in de meeste gevallen in het atelier van de kunstenaar, en duurden gemiddeld 50 minuten. Alle gesprekken zijn met toestemming van de deelnemers opgenomen, vervolgens automatisch getranscribeerd met transcriptiesoftware en daarna geanonimiseerd, de foto's van de tijdslijnen zijn gedigitaliseerd.

3. Interviews met experts

Voor de interviews met experts werden door het Mondriaan Fonds zelf vijf namen aangedragen. Het betrof één (actieve) mentor uit het mentoringtraject van Kunstenaar Start en vier adviseurs en/of voorzitters van de huidige regeling. De dataverzameling vond in maart en april 2025 online via beeldbellen plaats. Hiervoor werd een gestandaardiseerd vragenprotocol gebruikt op basis van alle vijf eerder genoemde deelvragen van het onderzoek, vergelijkbaar met de interviews van kunstenaars. Alle interviews zijn met toestemming van de deelnemers opgenomen, vervolgens automatisch getranscribeerd met transcriptiesoftware en daarna geanonimiseerd.

4. Kunstkritiek over de regeling

In de kunstkritiek in kranten en tijdschriften worden de regeling en Prospects op verschillende manieren besproken. Dit werpt een licht op deelvraag vijf, namelijk op de betekenis, reputatie en langetermijneffecten van de regeling. Voor de dataverzameling zijn alle artikelen geselecteerd waarin de termen gerelateerd aan de regeling (Kunstenaar Start, Startstipendium, Werkbijdrage Jong Talent) en de startersexpositie Prospects en haar voorgangers voorkomen. Dit gebeurde zonder selectie van een specifieke tijdsperiode in het online krantenarchief *Nexis Uni* en de online versies van de kunsttijdschriften *Metropolis M* en *Mister Motley*.

2.3 Data-analyse

Voor de data-analyse zijn alle interviews met kunstenaars thematisch gecodeerd op basis van het interviewprotocol. Daarbij werd ook ruimte gelaten voor het opkomen van andere thema's en patronen vanuit het materiaal zelf. Dit gebeurde in een spreadsheet en daarbij werden relevante citaten uit het materiaal los genoteerd. Daarna zijn relevante thema's uit de *case studies*, expertinterviews en kunstkritiek toegevoegd. Vervolgens zijn alle data in verschillende iteraties door verschillende onderzoekers apart en samen geanalyseerd. Hierbij is ook gekeken naar de verschillen tussen de tijdscohorten en de verschillen tussen de kunstenaars en experts, de *case studies* en de kunstkritiek. De uitkomsten van deze analyse werden vervolgens gesynthetiseerd en vergeleken met de doelstellingen van de regeling en enkele bestaande theorieën en studies om te komen tot de bevindingen die de basis vormen van dit rapport. In dit rapport wordt voornamelijk geciteerd uit de interviews met kunstenaars en experts; de kunstkritiek en *case studies* zijn meegenomen in het algemene verhaal van elk van de thema's. Citaten uit Engelstalige interviews zijn door de onderzoekers vertaald naar het Nederlands.

3. Korte- en langetermijneffecten van de regeling

3.1 Besteding en directe werking van de subsidie

De startersbijdrage van het Mondriaan Fonds wordt door alle kunstenaars in eerste instantie benut om tijd en ruimte te creëren voor de ontwikkeling van hun eigen praktijk. Voor velen betekent dit concreet dat ze hun betaalde werk naast hun kunstenaarschap terugschroeven of stopzetten. Het verminderen of loslaten van deze bijbanen wordt vaak ervaren als een kans om los te komen van tijdsdruk of financiële druk en zich meer of volledig te richten op de eigen artistieke praktijk. Sommige kunstenaars kiezen er bewust voor om bijbanen te houden, bijvoorbeeld omdat deze gelieerd zijn aan of zich afspelen in de kunstsector en hen daarom een netwerk, technische of conceptuele kennis bieden. Daarnaast gebruikt een aantal kunstenaars, met name degene die in recente jaren een toekenning hebben gekregen, de starterssubsidie bewust als een buffer of vangnet, die alleen wordt ingezet voor de eigen kunstenaarspraktijk en niet voor levensonderhoud. De subsidie wordt dan soms over meerdere jaren uitgesmeerd. Zoals een kunstenaar aangeeft: “ik heb altijd geprobeerd [...] om daarnaast wel altijd een soort van bijbaantje te hebben die gewoon mijn huis, mijn huur, dat soort dingen faciliteerde en die 20.000 euro gewoon een jaar lang of [...] een beetje gespreid, om dat echt in mijn praktijk te steken en daar echt gewoon werk van te maken.”³ In deze gevallen wordt er bewust voor gekozen om een bijbaan nog niet op te zeggen.

De investering in tijd gaat vaak gepaard met het huren of het verlengen van de huur van een atelierruimte. De behoefte aan een eigen werkplek blijkt voor veel kunstenaars essentieel te zijn, zeker voor wie hiervoor nog geen vaste studio had. Voor sommige kunstenaars is het huren van een atelier – of zelfs de toekenning in het algemeen – verbonden aan het kiezen voor een nieuwe (artistieke) context, zoals het verhuizen naar een andere regio en stad. De tijd en ruimte die door de subsidie gecreëerd wordt, vertaalt zich hoofdzakelijk naar uren die besteed kunnen worden aan het artistieke werk. In enkele gevallen worden ook gerelateerde werkzaamheden genoemd: het investeren in een tentoonstelling van eigen werk (naast Prospects), het laten reizen van eigen werk naar het buitenland, het doen van een residentie in het buitenland, het maken van een publicatie van het eigen werk, het doen van een cursus om een vaardigheid te versterken, het bezoeken van een archief of bibliotheek, het organiseren of cureren van een tentoonstelling van werk van andere kunstenaars of het opzetten van een tijdschrift of residentie.

Als het gaat om de besteding van de starterssubsidie, is ook het aanschaffen van materialen, gereedschappen, apparatuur en andere productiemiddelen voor de artistieke praktijk een terugkerende bestedingspost. Dit varieert van verf, doeken, lampen en professionele software tot een 3D-printer, computer, camera en keramiekooven. Verschillende kunstenaars wijzen erop dat ze duurdere, grotere of meer experimentele materialen konden gebruiken of apparatuur konden aanschaffen die eerder financieel onhaalbaar was.

Naast materiële aankopen wordt het budget ook ingezet om externe expertise of ondersteuning in te huren. Het gaat enerzijds om expertise en ondersteuning voor het artistieke werk zelf. Kunstenaars verdiepen zich tijdens hun subsidieperiode in een bepaalde technische ontwikkeling waar ze externe expertise voor nodig hebben of huren externe ondersteuning in om meer werk te kunnen maken. Anderzijds gaat het om expertise en ondersteuning om de zichtbaarheid van het eigen werk te vergroten, zoals het ontwikkelen of verbeteren van een website, het laten maken van foto's en teksten of het laten inlijsten van

³ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2019 tot en met 2023.

het eigen werk, het verspreiden van eigen werk (bijv. in boekvorm) en het investeren in marketing en promotie via sociale media, uitnodigingen en nieuwsbrieven.

Naast deze concrete bestedingsposten benadrukken veel kunstenaars dat de bijdrage hen ‘mentale ruimte’ heeft opgeleverd. De afwezigheid van financiële en tijdsdruk en stress leidt bij velen tot een gevoel van vrijheid en rust. Een kunstenaar omschrijft dit als volgt: “een soort opluchting dat je gewoon een budget hebt waar je dingen mee kan doen. Een soort vrijheid ook, want je hebt dan ook mogelijkheden [om] gewoon een nieuw project op te zetten.” De bijdrage wordt ervaren als een tijdelijke ontsnapping of bevrijding die – naast de artistieke ontwikkeling die later wordt besproken – leidt tot nieuwe motivatie en zingeving.

Een aparte categorie wordt gevormd door kunstenaars die de starterssubsidie ontvingen tijdens of kort na de coronapandemie. Hun ervaringen lopen uiteen: voor sommigen gaven de *lockdowns* en annuleringen van activiteiten meer interne focus:

Het was eigenlijk een gelukkige tijd voor mij, omdat ik introvert ben. Dus ik hoefde niet naar openingen van tentoonstellingen of te netwerken. [...] Ik kon me concentreren op dingen die voor mij interessant waren. Ik heb er niet onder geleden, eerlijk gezegd. De isolatie had dus niet echt veel invloed op mijn artistieke praktijk. Ik kon werk maken in plaats van overspoeld te worden door al het gedoe van uitzoeken waar ik moest exposeren en wat ik moest doen.⁴

Een enkeling rapporteert zelfs een groei in verkopen door kopers die tijdens de coronacrisis veel thuis zitten en hun geld meer aan de aankleding van hun huis besteden. Anderen ondervinden juist dat het momentum voor publieke zichtbaarheid wegviel door geannuleerde tentoonstellingen, opdrachten en andere presentatiemogelijkheden, en voelen dat hun traject is afgeremd.

Samenvattend wordt de startersbijdrage op zeer uiteenlopende manieren ingezet, maar de kern ligt vaak in het creëren van voorwaarden voor professionele ontwikkeling: het kopen van tijd, ruimte, rust en middelen. Deze maken het mogelijk om de eigen artistieke praktijk te intensiveren. Het *directe* gevolg van deze voorwaarden dat door veel kunstenaars wordt rapporteerd draait om een versnelling of intensivering van de eigen praktijk. Sommigen zetten een werkproces voort dat al was ingezet, maar dat zonder subsidie trager of minder doordacht zou verlopen. Zonder starterssubsidie was er ook ontwikkeling geweest, volgens hen, maar in een ander tempo. Anderen grijpen de kans om een geheel nieuwe richting uit te proberen of lang geplande projecten te realiseren. Deze katalysatorfunctie is daarmee de belangrijkste directe werking van de subsidie. Het belang ervan wordt door alle deelnemers aan het onderzoek expliciet erkend.

3.2 Effecten op de artistieke ontwikkeling

Vanuit de doelstellingen en opzet van de startersbijdragen beogen deze zowel de artistieke ontwikkeling als de ontwikkeling van het ondernemerschap te stimuleren. We gaan eerst op dit eerste aspect in. De artistieke ontwikkeling wordt door kunstenaars zelf op verschillende manieren ingevuld. Kunstenaars bespreken zowel de materiële of technische (door)ontwikkeling die ze tijdens de subsidieperiode doormaakten als de thematische of

⁴ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2019 tot en met 2023; citaat vertaald uit het Engels.

conceptuele ontwikkeling van het werk. Op een iets omvattender niveau zien sommige kunstenaars hun belangrijkste artistieke ontwikkeling in de startersperiode als een reflectie op hun artistieke identiteit. Deze ontwikkeling wordt door de kunstenaars soms beschouwd als een verdieping of verbreding van de praktijk, in andere gevallen is er sprake van een geheel nieuwe richting in het artistieke werk.

Veel kunstenaars rapporteren een materiële of technische verdieping die in hun werk plaatsvond. Het gaat dan bijvoorbeeld om het leren van een bepaalde ambacht, vaardigheid of techniek of het experimenteren met nieuwe materialen, zoals bijvoorbeeld de volgende kunstenaar aangeeft:

Ik had het gevoel dat ik de ruimte en tijd had om op ontdekking te gaan, om dingen op te bouwen en om de materialen te leren kennen die ik nu kan gebruiken. Zelfs zoiets eenvoudigs als het opspannen van mijn doek op spielatten. Vóór mijn afstuderen kon ik me geen spielatten veroorloven, en ik maak vrij grote werken. Dat is duur, weet je. Maar in die periode kon ik dat wel doen, dus zelfs het leren van zoiets dat heel normaal klinkt voor een schilder, is misschien toch niet zo vanzelfsprekend voor een schilder in precare omstandigheden.⁵

Deze ontwikkeling is vaak direct gerelateerd aan de investering in nieuwe materialen, gereedschappen, apparatuur en andere productiemiddelen tijdens de subsidieperiode. De nieuwe materialen of technieken leiden tot een andere schaal of beeldtaal die het werk soms radicaal doen veranderen.

Waar bij de materiële of technische ontwikkeling de nadruk ligt op het maakproces, wordt de thematische of conceptuele ontwikkeling van het werk meer gezien als een denkactiviteit. Kunstenaars benoemen veelvuldig dat ze de subsidieperiode gebruiken om te doorgronden waar hun werk over gaat, om consistentie in de thematiek van hun werk te vinden, om (nieuwe) ideeën en urgenties te onderzoeken en articuleren, etc. Door scherper te begrijpen waar hun werk inhoudelijk over gaat, konden deze kunstenaars (andere) keuzes maken. Deze thematische of conceptuele ontwikkeling is vaak gelieerd aan de door de subsidieperiode gecreëerde rust en ruimte, die de kans geeft om het onderliggende denken over het werk aan te scherpen. Een concreet effect van deze vorm van artistieke ontwikkeling is het feit dat meerdere kunstenaars aangeven dat ze, dankzij het werk dat ze maakten tijdens de starterssubsidie, toegelaten werden op de Rijksacademie van beeldende kunsten in Amsterdam. De artistieke verdieping wordt overigens vaak al in gang gezet en versterkt door het proces van de subsidieaanvraag zelf, waarin kunstenaars hun werk moeten verwoorden en structureren. Dit wordt door kunstenaars zelf benoemd als een belangrijke eerste stap.

In sommige gevallen gaat deze heroriëntatie op het werk gepaard met een verregaande reflectie op de artistieke identiteit. Het gaat hierbij om vragen rondom de eigen stem, signatuur, rol en positie als maker, zoals duidelijk wordt in het volgende citaat: “Ik voelde me onbelangrijk, en toen kreeg ik steun van het Mondriaan Fonds. Daardoor kon ik me echt concentreren en ontdekken wie ik was als kunstenaar.”⁶ Deze herijking is vanzelfsprekend minder outputgericht dan de eerder genoemde materiële, technische, thematische of conceptuele ontwikkeling. Het zelfonderzoek rond de vraag wie ze zijn als kunstenaar leidt bij sommige kunstenaars tot een herijking van hun artistieke identiteit. Dit speelt met name bij kunstenaars die over een compleet nieuwe richting in hun artistieke praktijk spreken. Daarnaast zijn er kunstenaars die meer ingaan op een materiële, technische,

⁵ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2019 tot en met 2023; citaat vertaald uit het Engels.

⁶ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2009 tot en met 2013; citaat vertaald uit het Engels.

thematische of conceptuele verdieping die van een minder omvattend niveau is voor hun praktijk. En kunstenaars die voor hun aanvraag al een gerichte focus hadden op een bepaald project en hiervoor een duidelijk plan hebben en uitvoeren.

Kunstenaars die een nieuwe richting in hun werk inslaan, zien deze vaak in het licht van een beweging richting meer autonomie. Ze geven aan dat ze zich dankzij de bijdrage konden onttrekken aan dominante logica's die te maken hebben met commerciële, academische of veldgerelateerde verwachtingen en de pragmatische aspecten die daarbij komen kijken. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de druk om “verkoopbaar” of “commercieel” werk te maken, het presteren volgens verwachtingen die op de kunstacademie heersten of om mee te gaan in bepaalde tentoonstellingsritmes of andere opvattingen in het kunstenveld. Zoals een kunstenaar met een toekenning uit 2012 stelt: “dat was voor mij persoonlijk in mijn ontwikkeling heel belangrijk, omdat dat weer meer terugging naar autonoom werk in plaats van commercieel.”⁷

De voorbeelden van deze verandering van koers als gevolg van het verkrijgen van meer autonomie worden veel gevat in termen van het maken van werk dat beter bij je past, het maken van werk dat je wilt maken zonder dat er een tentoonstelling aan vast zit, minder outputgericht werken of het maken van werk dat je altijd had willen maken. Zo geeft een kunstenaar aan:

Ik denk dat mijn werk minder... ik weet niet of commercieel hier het juiste woord is, maar ik maakte me minder zorgen over het maken van ‘mooie’ schilderijen, om het zo te zeggen. [...] Ik had het gevoel dat de inhoud – ongeacht het resultaat – belangrijker werd dan het nadenken over of iets er goed uit zou zien voor een verzamelaar ofzo. Met andere woorden: het werd minder verkoopbaar.⁸

Het gaat soms om werk dat zich naar een andere discipline of subdiscipline ontwikkelt (van fotografie naar participatieve installaties, etc.). Daarnaast wordt vooral bij kunstenaars die in de afgelopen tien jaar een toekenning kregen, de wens uitgesproken om te experimenteren zonder output te moeten genereren, zonder naar iets concreets toe te werken (zoals dit bijvoorbeeld wel tijdens de opleiding werd ervaren). De subsidie vormt voor velen een welkome tussenruimte waarin ze bewust keuzes kunnen maken over hun artistieke werk.

Bij de in deze sectie geschetste ontwikkeling van de artistieke praktijk zijn de effecten van de starterssubsidie lastig te onderscheiden van de effecten van de kwaliteiten die de kunstenaars al hebben vóór de toekenning. De kwaliteit van het door de aanvrager opgebouwde oeuvre en de ontwikkeling daarvan is immers een van de beoordelingscriteria voor de regeling. Dit is niet los te zien van de effecten van de rust en tijd die de kunstenaars hadden om zich artistiek te ontwikkelen. Er is dus waarschijnlijk sprake van twee effecten.

3.3 Effecten op de ontwikkeling van het ondernemerschap

De ontwikkeling van het ondernemerschap van de kunstenaars die een starterssubsidie ontvangen, komt volgens de kunstenaars zelf later op gang dan de artistieke ontwikkeling. In de tijdslijnen die de kunstenaars van hun professionele pad maken, wordt het afstuderen vaak als het nulpunt beschouwd. Veel kunstenaars geven aan dat ze rond de periode van de

⁷ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2009 tot en met 2013.

⁸ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2009 tot en met 2013; citaat vertaald uit het Engels.

starterssubsidie nog moesten leren zichzelf organiseren en moesten leren navigeren in het veld. Daarbij vullen ze de term ondernemerschap op verschillende manieren in door de nadruk te leggen op organisatorische en praktische zaken, netwerkvorming en zichtbaarheid en positionering en (financiële) weerbaarheid. Deze aspecten komen hier achtereenvolgens aan bod.

Meerdere kunstenaars benadrukken dat de periode van de starterssubsidie hen in staat stelde om hun werkpraktijk praktisch en organisatorisch beter in te richten. Ze geven aan dat ze op de lange termijn en minder ad hoc gingen denken en plannen en vaardigheden leerden zoals een (langetermijn)plan uitstippelen, (project)aanvragen doen, projectmatig werken, planningen maken en een begroting maken en beheren. Zoals een kunstenaar aangeeft: “Ik kan zien dat het heel veel heeft geholpen in het plannen van een professioneel leven. Ik denk alle dingen waar ik nu zit en een bijdrage aan lever, komen toch wel van dat moment vandaan.”⁹ En: “Ik leerde mezelf organiseren, ook zakelijk.”¹⁰ Naast de materiële aspecten die professioneler worden tijdens de startersperiode (materialen, apparatuur, eigen studio), bekwamen kunstenaars zich dus in het structureren van tijd, energie en productie op een manier die houdbaar is op lange termijn.

Naast deze praktisch-organisatorische invulling van ondernemerschap, gaan kunstenaars in op de netwerkvorming en zichtbaarheid die de startersperiode teweegbracht. Gedurende de subsidieperiode besteden ze veel tijd aan het reageren op *open calls*, aanvragen voor residenties en postacademische opleidingen, bijwonen van openingen en borrels, geven van lezingen, maken van publicaties en eigen websites en deelnemen aan portfolio reviews, naast het maken van tentoonstellingen en installaties en doen van residenties en werk in opdracht. Als gevolg daarvan rapporteren ze dat hun netwerk van collega-kunstenaars, curatoren, galeristen, privéverzamelaars en anderen wordt vergroot of versterkt. Het gaat uiteraard om een indirect effect, omdat de starterssubsidie zelf deze netwerkvorming niet actief faciliteert. Overigens geven sommige kunstenaars ook aan moeite te ondervinden met contacten leggen en daarmee hun netwerk uit te breiden, of als gevolg van de starterssubsidie zich juist meer te richten op hun interne ontwikkeling.

Daarnaast rapporteren veel kunstenaars dat hun presentatiemogelijkheden groeiden, omdat de contacten leidden tot nieuwe tentoonstellingen, installaties, residenties, kunstbeurspresentaties, werk in opdracht, etc. In een flink aantal gevallen is deze netwerkvorming en zichtbaarheid verbonden met de Prospects-tentoonstelling. Kunstenaars noemen ook veel voorbeelden van aankopen van hun werk voor bedrijfs-, museum- of privécollecties. Dit beeld is een bevestiging en nadere illustratie van het kwantitatieve onderzoek van HTH Research, dat laat zien dat gehonoreerde kunstenaars consequent zichtbaarder zijn in het beeldende kunstcircuit. Overigens is het goed op te merken dat de toewijsbaarheid van een grotere netwerkvorming en zichtbaarheid als gevolg van de starterssubsidie in de kwalitatieve data lastig is. Het is voor kunstenaars logischerwijs niet altijd duidelijk welk aspect van hun ontwikkeling rechtstreeks voortkomt uit de starterssubsidie.

Een interessant proces van netwerkvorming vindt plaats bij de kunstenaars die ervoor kiezen om hun bijbanen in de kunstsector of aanpalende sectoren te behouden. Zij laten zien hoe hun bijbaan naast technische, materiële of conceptuele kennis en vaardigheden ook leidt tot belangrijke netwerkcontacten voor hun eigen artistieke werk. Zo laat een kunstenaar zien hoe zijn baan als bouwer van tentoonstellingen, installaties en festivals voor anderen leidt tot contacten waarmee hij later met een eigen installatie op Lowlands kan staan. Dit voorbeeld

⁹ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2014 tot en met 2018.

¹⁰ Kunstenaar met een toekenning in de periode 1999 tot en met 2003.

laat zien dat hybride werkpraktijken kunnen bijdragen aan netwerkvorming en zichtbaarheid voor het artistiek werk.

Een andere invulling van cultureel ondernemerschap betreft de eigen positionering van de kunstenaars. Kunstenaars gebruiken de periode van de starterssubsidie om zich te oriënteren op hun positie. Ze willen leren begrijpen hoe het veld werkt en hoe ze zich kunnen opstellen en presenteren, en voor sommigen is dit ook een reden om een mentoringtraject aan te gaan. Naast dit leren navigeren gaat dit proces ook om het leren contextualiseren van het eigen werk: ze willen leren begrijpen hoe hun werk functioneert in het professionele veld, bij het publiek of in de maatschappelijke context. Daarbij speelt zelfreflectie een belangrijke rol. Dit geldt zowel voor kunstenaars die zich meer in de institutionele kunstwereld begeven als voor kunstenaars die zich vooral in andere circuits willen positioneren. Voor een deel van de kunstenaars leidt dit leren positioneren tot een bewustere profilering of zelfs een herpositionering van hun werk. Meerdere kunstenaars beschrijven hoe het schrijven van de aanvraag hen al confronteerde met vragen over hun eigen positionering in het kunstenveld.

De laatste vorm van ondernemerschap die door de kunstenaars gerapporteerd wordt gaat over het versterken van de (financiële) weerbaarheid tijdens of als gevolg van de starterssubsidie. Sommige kunstenaars geven aan dat hun doel voor de startersperiode vooral draaide om het kunnen overleven als kunstenaar. Daarbij is een groot verschil op te merken tussen kunstenaars die aanhaken op bestaande mogelijkheden en kanalen en kunstenaars die proactief hun eigen presentatiemogelijkheden en financiële kansen creëren. Deze laatste groep benoemt verschillende strategieën om werk te verkopen, om samen te werken met commerciële of maatschappelijke partijen, of om een bijbaan strategisch in te zetten voor nieuwe kansen.

Interessant in het kader van financiële weerbaarheid is dat de tijd en ruimte om autonoom werk te maken tijdens de startersperiode in enkele gevallen leidt tot mogelijkheden om toegepast werk te maken. Een voorbeeld hiervan is een kunstenaar die met een (kunst)film die aanvankelijk weinig werd verspreid, toegang kreeg tot een Nederlands productiehuis en daarna commerciële opdrachten bij internationale productiehuisen, hetgeen later leidde tot opdrachten voor videoclips voor bekende internationale muzikanten.

Het aangaan van samenwerkingen met collega-kunstenaars of inhuren van externe assistentie zou kunnen worden gezien als een andere strategie om de weerbaarheid van de eigen praktijk tijdens de starterssubsidie te verbeteren. Kunstenaars kunnen op die manier grotere producties aan, een breder netwerk vormen of zich meer specialiseren in bepaalde taken. “Zonder dit stipendium was het component samenwerken veel kleiner geweest, dan had ik geen of minder studioassistentie gehad.”¹¹ Toch leidt een gehonoreerde aanvraag van een starterssubsidie op de lange termijn niet tot een hoger persoonlijk jaarinkomen ten opzichte van een niet-gehonoreerde aanvraag, zoals enkele kunstenaars zelf aangeven en zoals bevestigd wordt door het kwantitatieve onderzoek van HTH Research. Kunstenaars blijken wel vaker in de culturele en creatieve sector te werken dan niet-gehonoreerde kunstenaars.¹² De ondervraagde kunstenaars laten zien dat de weerbaarheid met name op het vlak van een versterkt artistiek of ondernemend profiel is, waarbij de effecten vaak immaterieel of indirect zijn.

De genoemde ontwikkeling van organisatorisch-praktisch ondernemerschap, netwerkvorming en zichtbaarheid en positionering en (financiële) weerbaarheid vindt zowel in een nationale als in een internationale context plaats. De starterssubsidie biedt een manier om internationale ambities te realiseren: “Het krijgen van een stipendium was erg belangrijk: dan durf je

¹¹ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2019 tot en met 2023.

¹² Mariën, H., H. Vinken & B. Broers (2025). *Evaluatie Kunstenaar Start: Onderzoek naar de effecten van de subsidieregeling*. Tilburg: HTH Research (p. 15-16 en 27-28).

internationaal te gaan denken.”¹³ Dit gebeurt tijdens de periode van de startersbijdrage via residenties in het buitenland, deelname aan tentoonstellingen in het buitenland en het maken van werk in het buitenland. Vaak wordt benadrukt dat de internationale kansen die kunstenaars vlak na het afstuderen hebben onbetaald of onderbetaald zijn, waardoor de starterssubsidie essentieel is om op deze kansen in te gaan. In enkele gevallen laten kunstenaars zien dat het werk dat ze maken tijdens de startersperiode en hun presentatie daarvan in Nederland leidt tot presentatiemogelijkheden of commerciële opdrachten in het buitenland. De internationale activiteiten stellen kunstenaars in staat om andere kunstvelden te leren kennen en om een groter bereik te krijgen of zelfs te behouden. Voor kunstenaars die voor hun beeldende kunstopleiding naar Nederland zijn geïmmigreerd, wordt het realiseren van internationale ambities vaker als een kern van de startersperiode en hun praktijk gezien. De regeling versterkt naast de ontwikkeling van allerlei vormen van ondernemerschap kortom ook specifiek de internationale netwerkvorming, zichtbaarheid, positionering en financiële weerbaarheid.

Tot slot is er nog een opvallend verschil door de tijd heen te signaleren als het gaat om de ontwikkeling van het ondernemerschap én de artistieke ontwikkeling. Kunstenaars die een langere tijd geleden een starterssubsidie kregen, benoemen andere effecten als gevolg van de toekenning van de starterssubsidie dan kunstenaars die in recentere jaren de starterssubsidie kregen. Kunstenaars uit de eerste tijdscohorten met een toekenning vanaf 1994 benadrukken de tijd, rust, ruimte en autonomie die ze met de starterssubsidie verkregen en gaan veel in op de artistieke ontwikkeling – de technische, materiële, thematische of conceptuele verdieping – die ze doormaakten. De toekenning wordt gezien als een vrijbrief om zich aan hun werk te wijden. Omdat de startersbijdrage vrij te besteden is, wordt deze ook deels gebruikt voor privéaankopen.

Waar de eerste tijdscohorten meer gericht lijken te zijn op hun interne ontwikkeling, komt in recentere jaren vanaf 2009 de term ondernemerschap meer voor en worden activiteiten meer gericht op de buitenwereld. Er is nadruk op strategisch denken en positionering, naast het belang van de artistieke ontwikkeling, waarin de reflectie op de artistieke identiteit belangrijker lijkt te worden. Kunstenaars nemen hun eigen kunstenaarschap én de toekenning van de starterssubsidie op als een serieuze verantwoordelijkheid en zijn zeer bewust strategisch en planmatig bezig met het ontwikkelen van hun professionele pad. Kunstenaars gaan serieus om met de besteding, vaak door bewust bijbanen te behouden om in hun levensonderhoud te voorzien en de bijdrage alleen te besteden aan de eigen praktijk. Het idee van ondernemerschap wordt grotendeels geaccepteerd door de kunstenaars van de latere cohorten. Bij sommige experts is er een kritischere visie op de nadruk op ondernemerschap, bijvoorbeeld dat deze een vorm van precariteit kan verhullen. Daarnaast is er onder de bevraagde kunstenaars van de recentere cohorten ook meer aandacht voor mentale en emotionele aspecten rondom druk, stress en verwachtingen. Deze evolutie die in de interviews en *case studies* zichtbaar wordt, reflecteert bredere verschuivingen in het kunstenveld en subsidiebeleid, en ook in de maatschappij: de invloed van globalisering en de opkomst van het internet hebben veel effect op het ondernemerschap van de kunstenaars.

¹³ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2009 tot en met 2013.

3.4 Betekenis van Prospects

In de periode vanaf 2012 nemen vrijwel alle kunstenaars met een toegekende starterssubsidie deel aan Prospects tijdens Art Rotterdam. Vóór die periode heeft slechts een enkeling van de kunstenaars uit de steekproef ervaring met een van de voorgangers van Prospects. Het eerste beeld dat kunstenaars en experts schetsen van hoe Prospects eruitziet en hoe hun deelname is verlopen is overwegend positief: het ziet er goed uit, is energiek en divers en kunstenaars komen goed uit de verf, al noemen sommige deelnemers aan de eerste edities de expositie ook chaotisch en eindexamenachtig. Dit beeld wordt bevestigd in de kunstkritiek. De technische en curatoriale begeleiding wordt wisselend besproken.

De directe effecten van de deelname aan Prospects situeren zich op het vlak van netwerkvorming, zichtbaarheid en in enkele gevallen verkoop. Kunstenaars benoemen dat ze nieuwe contacten met galleries, curatoren en verzamelaars hebben gekregen of aangehaald. Dat ze een galerie hebben gevonden of voor een tentoonstelling, lezing of beurs zijn uitgenodigd. Een enkeling verkoopt ook werk voor een bedrijfs-, museum- of privécollectie. Voor sommigen zijn deze effecten goed aanwijsbaar en toe te schrijven aan Prospects. Voor anderen is het lastig een concrete oorzaak-gevolgrelatie te ontdekken. Dit geldt in ieder geval voor kunstenaars die tijdens Prospects een andere (solo)tentoonstelling hadden met hetzelfde werk of kunstenaars die tijdens Art Rotterdam zowel bij Prospects exposeerden als bij hun galerie.

De catalogi van Prospects worden meermaals genoemd als een belangrijk naslagwerk dat professionals verzamelen en later gebruiken. Ook wijzen kunstenaars op het belang van ontmoetingen met collega-kunstenaars. Daarnaast vermeldt een enkeling ook directe effecten op de positioneringskant van het eigen ondernemerschap: ze geven aan dat ze door op Prospects te staan leerden begrijpen hoe het veld werkt, welke trends er waren en hoe ze zich konden opstellen.

Voor meerdere kunstenaars is Prospects een sleutelmoment vanwege een ontmoeting of verkoop die een belangrijke doorwerking had in de eigen carrière. Zoals een kunstenaar aangeeft:

Prospects is absoluut wel een moment geweest, denk ik, dat het werk naar een groter publiek geïntroduceerd is. En als ik dat kan linken naar het stapje wat daarna gekomen is, dan denk ik dat vanuit Prospects Unfair gekomen is, een tentoonstelling in Amsterdam. En Unfair Amsterdam heeft tot samenwerking met de galerie CHA x ART geleid. En zo rolt dat door naar samenwerking met de galerie Frank Taal. [...] Ik denk dat Prospects echt wel een lanceerplek is.¹⁴

Deze belangrijke effecten hebben ook weerslag op het symbolische belang en de reputatie die aan Prospects worden gegeven. Dit blijkt zo groot dat zowel experts als kunstenaars Prospects soms als belangrijker zien dan de toekenning van een starterssubsidie zelf. In alle gevallen komt naar voren dat Prospects een belangrijke meerwaarde heeft naast de financiële bijdrage.

De context van kunstbeurs Art Rotterdam waarbinnen Prospects plaatsvindt wordt door veel kunstenaars expliciet beschreven. Een enkeling benoemt dat hierdoor verschillende werelden elkaar kunnen ontmoeten of – bijvoorbeeld in het geval van een fotograaf die zijn werk meer situeert binnen het fotografieveld – dat het eigen werk zo meer gepositioneerd werd in de moderne kunstsector. De positionering binnen het meer commercieel gerichte Art

¹⁴ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2019 tot en met 2023.

Rotterdam roept bij een aantal kunstenaars wel gemengde gevoelens op. Zij geven aan dat deze context niet aansluit bij hun werk en artistieke intenties. En benoemen dat de beurs “niet nuttig” is voor niet-verkoopbaar werk, competitief, minder inhoudelijk, te massaal en te passief. Zoals een kunstenaar aangeeft:

ik snap ook niet waarom het op een beurs moet, zo’n presentatie. Ik vind dat eigenlijk een beetje raar. [...] Ik heb ook zelf helemaal niks met beurzen [...]. Voor mijn werk is daar gewoon weinig relevantie ofzo. Ik zeg niet dat ik tegen verkoop van kunst ben. [...]. Maar ja, ik vind het daar wel heel fetichistisch.¹⁵

In de kunstkritiek komt ook naar voren dat Prospects een sterke en positieve aanvulling voor Art Rotterdam is, waarbij dit andersom niet altijd het geval is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat uit een artikel in *NRC*:

Ik herinner me ART Rotterdam, in september vorig jaar. Zoiets als dit. Ook met galleries-in-hokjes. Deels dezelfde, deels andere, met weerspannige kunst. Onverkoopbaar en toch was het er. En in het hart van de beurs bonkte een tentoonstelling waar jonge kunstenaars toonden wat ze met hun startstipendium hadden gedaan. Dat leidt maar af, zou de buffelende galeriehouders kunnen zeggen. Maar het schopte leven in ART Rotterdam.¹⁶

Enkele van de kunstenaars en experts bekritiseren de keuze van het Mondriaan Fonds om te investeren in een presentatiemogelijkheid en in Art Rotterdam. Ze verbinden deze keuze aan andere keuzes die het Fonds maakt. Het gaat dan bijvoorbeeld om de door hen gepercipieerde nadruk van het Mondriaan Fonds op ondernemerschap of op de naamsbekendheid en branding van het Mondriaan Fonds via stickers en de zichtbaarheid van het logo. Ook benoemen meerdere kunstenaars en experts in deze context dat ze een gebrek aan begeleiding voor kunstenaars gericht op de artistieke identiteit, netwerkvorming en positionering ervaren. Deze behoefte wordt niet vervuld door het hierna te bespreken mentoringtraject en de professionaliseringsworkshops die het Mondriaan Fonds sinds een aantal jaar aanbiedt tijdens Prospects zijn nog niet bekend onder de bevroegden. Met deze gecombineerde kritiek op de commerciële context van Art Rotterdam, de nadruk op ondernemerschap en naamsbekendheid vanuit het Mondriaan Fonds en het ervaren gebrek aan begeleiding impliceren deze kunstenaars en experts dat het Mondriaan Fonds bepaalde normen over zichtbaarheid en marktgerichtheid in de kunstsector versterkt. Ze zien meer inhoudelijke begeleiding of uitwisseling als een kans voor Prospects en het Fonds.

3.5 Effecten van het mentoringtraject

De deelname aan het mentoringtraject en de effecten ervan zijn bij enkele deelnemende kunstenaars in het onderzoek aan bod gekomen. Het betreft geen uitgebreide evaluatie en analyse, maar geeft enkele inzichten. De keuze voor deelname aan het mentorprogramma wordt vaak gerelateerd aan de academietijd: kunstenaars die niet kozen voor mentoring geven als reden aan dat ze te recent waren afgestudeerd. Sommige kunstenaars die wel kozen voor mentoring waren al wat langer van de academie en wilden nog beginnen aan een

¹⁵ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2019 tot en met 2023.

¹⁶ Roodnat, J. *NRC* gaat uit – Bescheiden bult zoekt avondjurk. *NRC* 14 juni 2014.

tweedefaseopleiding. Voor enkele kunstenaars geldt dat ze na toekenning geen behoefte hadden aan het mentorschap – bijvoorbeeld omdat ze net van de academie kwamen – maar dat in een latere fase van hun praktijk – bijvoorbeeld tijdens Kunstenaar Basis – wel waardevol hadden gevonden. Bij een aantal kunstenaars speelde rond het moment van toekenning van de starterssubsidie verwarring over wat de inhoud en frequentie van de mentoring was of waren de kosten een drempel.

De beweegredenen om deel te nemen die het vaakst worden genoemd betreffen begeleiding op het gebied van ondernemerschap, al wordt de behoefte aan feedback op het eigen werk ook genoemd. Zo geeft een kunstenaar aan dat ze meer inzicht wilde in het veld en wilde weten hoe ze in het veld kon navigeren en zich kon opstellen. Enkele kunstenaars uit de cohorten voordat het traject opstartte in 2013 geven aan dat ze behoefte hadden gehad aan zakelijke begeleiding. Sommige kunstenaars hebben hun eigen, informele begeleiding georganiseerd door zelf specifieke kunstenaars te benaderen of contact te houden met oud-docenten. Het bestaan van het traject leidt er soms ook toe dat mensen zelf op het idee komen om informele begeleiding te organiseren, of in één geval zelfs om een starterssubsidie aan te vragen na het vinden van informatie over het mentoringtraject.

Het mentoringtraject zelf wordt door kunstenaars zeer uiteenlopend ervaren. Een aantal kunstenaars spreekt over uitwisseling op artistiek-inhoudelijk gebied: er wordt gesproken over (nieuwe) technieken en ideeën voor het artistieke werk. Maar er is logischerwijs niet altijd een match tussen mentor en mentee op technisch gebied, zoals ook een van de experts aangeeft. Iets dominanter lijken de effecten op zakelijk gebied: het gaat bijvoorbeeld over hoe kunstenaars kunnen aanvragen voor residenties of postacademische opleidingen, hoe ze zich kunnen positioneren, over hun werk kunnen communiceren en hun werk naar buiten kunnen brengen. Enkele kunstenaars breiden ook hun netwerk uit dankzij hun mentor of krijgen nieuwe presentatiemogelijkheden, maar er is ook algemene kritiek dat netwerkvorming bij een starterssubsidie niet expliciet ondersteund wordt in een mentorconstructie. In een aantal gevallen heeft het mentoringtraject geen effect vanwege geringe beschikbaarheid of expertise van de mentor. Enkele kansen die naar voren komen op basis van deze ervaringen en input van de experts betreffen de mogelijkheid om een langer programma aan te bieden (voorbij de startersfase), een groter of gevarieerder netwerk rondom kunstenaars met een toekenning te bouwen, in te zetten op *peer feedback* ten opzichte van een meester-gezelrelatie, andere formats zoals workshops, informele ontmoetingsmomenten of atelierbezoeken aan te bieden of de begeleiding directer aan Prospects te koppelen.

3.6 Ervaringen met het aanvraag- en verantwoordingsproces

Het aanvraagproces wordt, zoals hiervoor al even is aangestipt, door een flink aantal kunstenaars als waardevol ervaren. Het schrijven van de aanvraag dwingt kunstenaars om te reflecteren op hun eigen werk, en dat proces geeft richting aan de eigen praktijk. Zo geeft een kunstenaar die ongeveer 30 jaar geleden zonder computer aanvroeg aan: “je moest een tekst schrijven over je werk. Dat vond ik eigenlijk fantastisch. Het was ontzettend moeilijk om te doen. Maar het heeft me heel veel inzicht gegeven in wat ik nou eigenlijk aan het maken was. [...] Zelfs als ik het niet had gekregen, was dit al winst geweest.”¹⁷ Zelfs kunstenaars die eerder een afwijzing voor de starterssubsidie kregen en pas later een toekenning vermelden dat het proces heeft geholpen om een consistent verhaal neer te zetten.

¹⁷ Kunstenaar met een toekenning in de periode 1994 tot en met 1998.

Wel wordt het aanvraagproces als intimiderend, uitdagend of stressvol ervaren. Kunstenaars zijn opvallend lang met een aanvraag bezig, tot soms wel een jaar lang, en zoeken veel externe begeleiding in hun aanvraagproces. Er zijn meerdere constructies waarin professionals die meehelpen bij een aanvraag een eenmalig bedrag of een percentage van de starterssubsidie krijgen. Anderen geven aan dat ze bewust hebben gewacht tot een goed moment in hun professionele pad, bijvoorbeeld omdat ze recent werk hadden gemaakt waarmee ze verwachtten op te vallen in een aanvraag. Kunstenaar ervaren dus uitzonderlijk veel druk in het aanvraagproces.

Naast deze ervaringen reflecteren veel kunstenaars en experts ook op de toegankelijkheid van het aanvraag- en verantwoordingsproces. Het Mondriaan Fonds krijgt zeer veel complimenten vanwege de bereikbaarheid en behulpzaamheid van medewerkers, de mogelijkheid om per telefoon advies te vragen, het feit dat fondsmedewerkers informatie verschaffen in verschillende regio's, de heldere communicatie over het aanvraagproces, de uitleg over de onderdelen van de aanvraag, de website en de bekwaamheid van de beoordelingscommissie. Dit geldt ook voor kunstenaars die voor hun kunstopleiding zijn geïmmigreerd en die een eerste aanvraag in Nederland deden. De verantwoording achteraf wordt als licht ervaren. Daarbij wordt wel opgemerkt dat kunstenaars die in hun omgeving niet gemotiveerd worden om aan te vragen, geen externe begeleiding kunnen krijgen of weinig zicht hebben op het veld baat zouden kunnen hebben bij voorbeeldaanvragen, concretere formats, trainingen of gesprekken. Dit geldt bijvoorbeeld voor kunstenaars van academies waarin minder aandacht is voor de startersregeling: de verschillen tussen academies worden veelvuldig benoemd.

Enkele concrete drempels die worden benoemd gaan over de nadruk op taal in de aanvraag voor een starterssubsidie en de barrières om als collectief aan te vragen. Met name de experts zijn kritisch op het belang van schrijven en taligheid in de aanvraag voor een starterssubsidie. Eén expert benoemt dat er een nadruk ligt op talige makers en een bepaald vocabulaire bij alle regelingen van het Mondriaan Fonds. Ook kunstenaars hebben het gevoel dat het visuele portfolio wat ondergesneeuwd lijkt te worden door alle teksten die moeten worden geschreven. De uitdaging om als collectief aan te vragen voor de starterssubsidie (en voor regelingen bij het Mondriaan Fonds in het algemeen) is daarnaast een veelvoorkomend kritiekpunt op de toegankelijkheid. Er wordt gewezen op het feit dat collectieven individueel beoordeeld worden en dat een samenwerking tussen collectieven en kunstenaars op bezwaren stuit bij het Mondriaan Fonds. Deze laatste twee punten stroken echter niet met de voorgaande of huidige procedures van het Fonds.

Tot slot worden er ook kanttekeningen geplaatst bij de rol van feedback en nazorg in het aanvraagproces bij een eventuele afwijzing, met name vanwege de enorme psychologische effecten. Enkele kunstenaars zijn kritisch op de helderheid van de feedback, de toon en woordkeuze van de afwijzingsbrief en doen de suggestie dat het Mondriaan Fonds expliciet moet wijzen op de mogelijkheid voor advies na een afwijzing.

3.7 Betekenis en reputatie van de regeling

“Stempel,” “keurmerk,” “kwaliteitsstempel,” “lintje van bekwaamheid,” “goedkeuring,” en “bevestiging,” zijn enkele van de woorden waarmee de betekenis van de starterssubsidie door kunstenaars zelf wordt aangeduid. Deze woorden laten zien dat de toekenning wordt ervaren als symbolische erkenning naast de financiële steun. Het gaat hier uiteraard niet om een direct doel van de regeling, maar om de betekenis die kunstenaars zelf ervaren. De diepere waarde van de toekenning ligt voor kunstenaars in de bevestiging dat ze op de goede weg zijn met

hun artistieke praktijk en dat hun werk de moeite waard is. Zoals een kunstenaar het verwoordt: “erkenning [...] dat je iets kan en dat je ook landelijk wordt gezien als iemand met talent en goede ideeën. Dus dat is wel een soort lintje van bekwaamheid waar je [...] wat zekerheid uit put.”¹⁸

Bij dit gevoel van vertrouwen en waardering speelt mee dat het Mondriaan Fonds een door de overheid gefinancierde en professionele partij in de kunstsector is: voor veel kunstenaars zijn eerdere prijzen, uitnodigingen en andere momenten van erkenning vóór de honorering van de starterssubsidie gelieerd aan hun afstuderen bij de kunstacademie. Het gaat dan bijvoorbeeld om een afstudeerprijs of om het geselecteerd worden voor de Best of Graduates-tentoonstelling bij Galerie Ron Mandos. De honorering van het Mondriaan Fonds geldt als de eerste erkenning door de buitenwereld. Dat de buitenwereld, het professionele kunstveld, het werk waardeert en begrijpt is daarom een belangrijk moment van legitimiteit: “Nog belangrijker dan het financiële aspect van de toekenning, was voor mij dat de commissie vertrouwen had in mijn werk.”¹⁹ Dat betekent overigens ook dat de kunstenaars (uit de lichtingen vóór 2013) die meerdere keren een toekenning voor een starterssubsidie kregen deze erkenning vooral bij de eerste keer ervoeren.

Het door kunstenaars ervaren stempel van goedkeuring wordt volgens kunstenaars ook zo gezien door andere professionals met wie ze werken, zoals galeriehouders en opdrachtgevers. Het belang van het kunnen opnemen van de toekenning in het CV wordt vaak genoemd. Kunstenaars geven aan dat ze serieuzer worden genomen door anderen en dat de reputatie van de subsidieregeling op hen afstraalt: “Het Mondriaan Fonds fungeerde echt als een springplank, waardoor andere instellingen je als kunstenaar serieus gingen nemen.” En zoals een andere kunstenaar vermeldt: “Dankzij mijn stipendium werd alles makkelijker en namen mensen me serieuzer.”²⁰ De toekenning is daarnaast een doorslaggevend moment waarop kunstenaars zichzelf serieus kunnen nemen en zich naar de buitenwereld kunnen presenteren als professioneel kunstenaar.

Vanwege deze ervaren goedkeuring en erkenning door de professionele kunstwereld wordt de toekenning ook gezien als een vorm van certificering of toegangsbewijs tot het kunstenveld. Dit geldt sterker voor kunstenaars die zichzelf buiten bepaalde circuits plaatsen vanwege hun vooropleiding of het werk dat ze maken: “voor mij was het ook wel erkenning omdat ik [...] geen beeldende kunstopleiding heb gedaan. [...] ik was wel heel trots ook.”²¹ Het gaat in dit geval om de enige kunstenaar in de steekproef zonder beeldende kunstopleiding, maar die wel kunst en cultuur heeft gestudeerd aan een universiteit. Sommige kunstenaars geven daarnaast aan dat voor hun type werk – bijvoorbeeld meer gericht op onderzoek, proces of maatschappijkritisch – een toekenning van het Mondriaan Fonds essentieel is.

Ditzelfde speelt bij kunstenaars die voor hun beeldende kunstopleiding zijn geïmmigreerd naar Nederland of – in een enkel geval – van wie de ouders zijn geïmmigreerd. Voor hen markeert de bijdrage niet alleen een professionele mijlpaal, maar ook erkenning en legitimiteit in een voor hen vaak nieuwe kunstcontext. Zoals een Taiwanese kunstenaar aangeeft: “Als Taiwanese kon ik geen baan krijgen en dat frustreerde me. Het stipendium gaf me perspectief: als niet-verkopende kunstenaar voelde ik me geaccepteerd binnen de kunstgemeenschap. Psychologisch gaf dat een nieuwe dimensie aan mijn leven.”²² Dezelfde kunstenaar geeft ook aan dat de toekenning behulpzaam was bij het kunnen huren van een

¹⁸ Kunstenaar met een toekenning in de periode 1999 tot en met 2003.

¹⁹ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2004 tot en met 2008.

²⁰ Kunstenaars met een toekenning in de periode 2014 tot en met 2018; citaten vertaald uit het Engels.

²¹ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2019 tot en met 2023.

²² Kunstenaars met een toekenning in de periode 2014 tot en met 2018.

woning en zelfs essentieel voor visumprocedures: van een toekenning hangt in deze gevallen nog meer af. Andere kunstenaars geven aan dat ze na de toekenning zich meer welkom voelden, het bijzonder vonden dat Nederland hen dit had gegeven of bevestiging kregen bij een constant gevoel van zichzelf te moeten bewijzen in Nederland. Verschillende anderen benadrukken meer in algemene termen het gunstige klimaat voor (startende) kunstenaars in Nederland.

Tot slot: naast de symbolische betekenis, blijkt de psychologische betekenis ook al uit voorgaande citaten. Velen benoemen dat ze zich gezien voelden door de toekenning, motivatie en zelfvertrouwen kregen en zich voelden meetellen. Soms wordt aan het toekenningsmoment een existentiële dimensie gegeven en wordt deze beschreven als een redding of een bevestiging van het bestaansrecht van de eigen praktijk. Meerdere kunstenaars verbinden de toekenning aan hun keuze om professioneel kunstenaar te worden en andersom, geven aan dat ze geen kunstpraktijk meer zouden hebben gehad zonder honorering. Een kunstenaar van wie de starterssubsidie niet is toegekend (en die later andere toekenningen van het Mondriaan Fonds kreeg), beschrijft de impact van deze afwijzing:

Een afwijzing in het algemeen, zeker in het begin, komt soms echt heel hard aan, zeker van zo'n instituut als het Mondriaan. [...] Dus ik kan me wel [herinneren] zeker in die beginjaren, als ik dan een afwijzing [kreeg] [...] dat het echt een soort van klap was zo en soms ook wel [...] dat je dan heel erg gaat twijfelen van [...] moet ik wel doorgaan hiermee.²³

In het geval van de drie geïnterviewde kunstenaars van wie de starterssubsidie niet is toegekend, geldt dat zij erna wel andere kansen hebben gekregen of kansen voor zichzelf hebben kunnen creëren. De verbintenis tussen de toekenning en de keuze om professioneel kunstenaar te worden, wordt gestaafd door de resultaten van het kwantitatieve onderzoek van HTH Research: kunstenaars met een gehonoreerde starterssubsidie werken vaker in de culturele en creatieve sector.²⁴

Naast de positieve psychologische effecten van de toekenning wijzen veel kunstenaars ook op de druk die met de toekenning en de erkenning gepaard gaat: het gevoel een belofte te moeten waarmaken. Waar deze prestatiedruk voor sommigen motiverend is ("positieve druk"²⁵), is deze voor anderen een bron van kwetsbaarheid en stress, zoals een andere kunstenaar aangeeft: "Het stipendium gaf [...] een superverantwoordelijkheid om te kunnen voldoen aan de verwachtingen. Dit leverde ook stress op."²⁶

3.8 Langetermijneffecten van de regeling

Eerder werd besproken dat de toekenning van de starterssubsidie een katalysator vormt voor de professionele praktijk van de kunstenaars. Er is sprake van versnelling. Dit blijkt ook uit de woorden die kunstenaars gebruiken om de langetermijnbetekenis van hun toekenning te beschrijven naast de al genoemde erkenning en stempel van goedkeuring: ze zien de toekenning als een springplank, *stepping stone* of vliegwiel. Naast deze katalysatorfunctie is

²³ Kunstenaar met een afwijzing in de periode 2014 tot en met 2018.

²⁴ Mariën, H., H. Vinken & B. Broers (2025). *Evaluatie Kunstenaar Start: Onderzoek naar de effecten van de subsidieregeling*. Tilburg: HTH Research (p. 15 en 27-28).

²⁵ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2009 tot en met 2013; citaat vertaald uit het Engels.

²⁶ Kunstenaar met een toekenning in de periode 2014 tot en met 2018.

er echter ook sprake van een *accumulerend* effect. De ene technische of materiële ontwikkeling leidt tot de ander, het ene netwerkcontact leidt tot een ander en meer contacten, en de ene zichtbaarheid (bijv. op Prospects) leidt tot meer zichtbaarheid op andere tentoonstellingen en beurzen. Dit cumulatieve voordeel wordt door kunstenaars en experts in enkele gevallen aangeduid als het sneeuwbaaleffect en wordt in de wetenschappelijke literatuur ook wel beschreven als het Mattheus-effect.²⁷

Uit het kwantitatieve onderzoek uitgevoerd door HTH Research blijkt dat kunstenaars met een gehonoreerde starterssubsidie vaker andere subsidies van het Mondriaan Fonds toegekend krijgen en dat ze consequent zichtbaarder zijn in het beeldend kunstcircuit (via galeries, kunstmusea, kunstprijzen, bedrijfscollecties en instellingen voor hedendaagse beeldende kunst).²⁸ Dit verklaart waarom kunstenaars de toekenning van de starterssubsidie ervaren als een soort certificering of toegangsbewijs tot het kunstenveld: eenmaal erkend door het Mondriaan Fonds is de toegang tot nieuwe kansen makkelijker. De geschetste gevolgen uit het kwantitatieve onderzoek laten zien dat de startersregeling de kansen van toegekende kunstenaars vergroot. Dit beeld behoeft overigens wel enige nuance, aangezien veel startende kunstenaars ook al bepaalde zichtbaarheid hebben vóór de aanvraag bij het Mondriaan Fonds, zoals afstudeerprijzen of een Best of Graduates-presentatie bij Galerie Ron Mandos. En omdat de kwaliteit van hun werk één van de selectiecriteria is. Maar het feit blijft dat gehonoreerde kunstenaars meer kansen hebben en deze een accumulerend effect hebben. En dit betekent ook dat niet-gehonoreerde kunstenaars op hun beurt steeds minder kansen hebben. Deze verschillen kunnen leiden tot een steeds grotere ongelijkheid in erkenning en middelen.

Enerzijds zou deze kloof gezien kunnen worden als een bijeffect van het belang en de reputatie van de starterssubsidie. Toch is nog iets anders te constateren: het accumulerende effect zit niet alleen *tussen* toekenningen of andere kansen maar ook *binnen* de starterssubsidieregeling zelf. Sinds 2012 wordt Prospects jaarlijks georganiseerd voor alle gehonoreerden en sinds 2013 is ook het mentoringtraject gekoppeld aan de toekenning. Met name het belang van Prospects is toegenomen: het geeft voor velen cruciale toegang tot de gehele kunstmarkt en collecties en door de reputatie van de beurs wordt deze belangrijker voor kunstenaars. Naast dit accumulerende effect binnen de subsidie is het afgelopen decennium de zichtbaarheid van kunstenaars via sociale media groter en is een vangnet zoals de WWIK (Wet Werk en Inkomen Kunstenaars, en daarvoor de WIK (Wet Inkomensvoorziening Kunstenaars) ook in 2012 afgeschaft, waardoor de druk toeneemt. Een afwijzing voor een starterssubsidie betekent kortom sinds 2012 dat een kunstenaar ook meer *niet* krijgt. In het kwantitatieve onderzoek wordt daarnaast duidelijk dat de invloed van de honorering stijgt onder recente aanvragers (2014-2018): het positieve effect van de honorering op de zichtbaarheid van kunstenaars is sterker onder recente aanvragers ten opzichte van aanvragers uit de gehele periode (1994-2023).²⁹

Een nuance die aan te brengen is in deze geschetste ontwikkeling van een groeiend gat tussen gehonoreerden en niet-gehonoreerden, is dat het honoreringspercentage vanaf 2014 sterk is gestegen, en er dus een grotere groep kunstenaars kans maakt.³⁰ Concluderend blijft echter staan dat de regeling zowel kansen voor als verschillen tussen kunstenaars vergroot. Dit werpt de vraag op of de financiële ondersteuning, het mentoringtraject en Prospects altijd

²⁷ Merton, R. K. (1968). The Matthew Effect in Science: The Reward and Communication Systems of Science are Considered. *Science*, 159 (3810), 56-63; Peters, J., & Roose, H. (2022). The Matthew Effect in Art Funding. How Reputation Affects an Artist's Chances of Receiving Government Support. *Poetics*, 92, 101578.

²⁸ Mariën, H., H. Vinken & B. Broers (2025). *Evaluatie Kunstenaar Start: Onderzoek naar de effecten van de subsidieregeling*. Tilburg: HTH Research (p. 10-12 en 27-28).

²⁹ Idem (p. 19-22).

³⁰ Idem (p. 9).

samen moeten gaan, omdat het Mondriaan Fonds daarmee het accumulerende effect versterkt.

4. Deelnemers aan het onderzoek

Aan dit onderzoek deden 50 kunstenaars en 5 experts mee. Een deel daarvan wenst anoniem te blijven. De andere deelnemers zijn hier opgenomen.

Kaspar Dejong
Marwan Bassiouni
Cas van Deurssen
Sheng-Wen Lo
Didi Lehnhausen
Gerbrand Burger
Esiri Erheriene-Essi
Awoiska van der Molen
Gwendolyn van der Velden
Juul Kraijer
Maarten Bel
Youri Appelo
Martha Jager
Rik Meijers
Awoiska van der Molen
Danielle Hoogendoorn
Kevin van Braak

5. Colofon

Verslag kwalitatief onderzoek naar de bijdragen voor startende kunstenaars van het Mondriaan Fonds

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Mondriaan Fonds.

Auteurs:

Lies Wijnterp

Bas Fontein

Corien van der Linden

Walter van Andel

Met dank aan:

Mondriaan Fonds

Duygu Wijnen

Carmen Muskee

Daan Strating

Wouter Koelman

Datum:

Utrecht, november 2025

HKU

Hogeschool voor de Kunsten Utrecht

Dit werk is gelicentieerd onder een [Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal-licentie \(CC BY-NC-ND 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)